

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

ALINA KARPOVIČ
CIVILINĖS JUSTICIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

**CIVILINIŲ BYLŲ PRISKIRTINUMO TEORINĖS IR
PRAKTINĖS PROBLEMOS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas - Lekt. dr. Gitana Kavaliauskienė

Vilnius, 2013

TURINYS

ĮVADAS	3
1. CIVILINIŲ BYLŲ PRISKIRTINUMO INSTITUTO ESMĖ IR REIKŠMĖ	6
1.1. Civilinių bylų priskirtinumo samprata	7
1.2. Civilinių bylų priskirtinumo ir rūšinio teisingumo sąvokų vartojimo problema	9
1.3. Civilinių bylų priskirtinumo reglamentavimas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse	11
1.4. Civilinių bylų priskirtinumo taisyklių nesilaikymo padariniai	13
2. CIVILINIŲ BYLŲ PRISKIRTINUMO ĮTAKA TEISMINĖS GYNYBOS PRIEINAMUMO IR UNIVERSALUMO PRINCIPŲ TAIKYMU I	16
2.1. Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo vaidmuo asmenų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynimo procese	16
2.2. Civilinių bylų priskirtinumas, kaip teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo ribojimas	21
2.3. Privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos bei teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo santykis	25
2.4. Sutartinis civilinių bylų priskirtinumas, kaip teisėta teisminės gynybos atsisakymo galimybė	32
3. BENDROSIOS KOMPETENCIJOS BEI ADMINISTRACINIŲ TEISMŲ KOMPETENCIJOS ATRIBOJIMO PROBLEMOS.	38
3.1. Bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams priskirtinų ginčų atribojimo reikšmė.	38
3.2. Bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimo būdai. Specialioji teisėjų kolegija ginčams dėl priskirtinumo spręsti.	40
3.3. Bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams priskirtinų bylų atribojimo kriterijai	46
IŠVADOS	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA	65
SUMMARY	66

IVADAS

Lietuvos Respublikos Konstitucijos¹ (toliau taip pat Konstitucija) 30 str. 1 d. yra teigiama, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Teisė kreiptis į teismą yra fundamentali teisė, tai žmogaus teisių garantija, kurios egzistavimą pripažįsta tiek nacionalinė, tiek ir tarptautinė teisė. Įstatymų leidėjas privalo nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad kiekvienas asmuo, manantis, jog jo subjektinės teisės ar teisėti interesai pažeidžiami, galėtų siekti veiksmingos savo teisių gynybos teisme, o kiekvienas ginčas dėl teisės galėtų būti teismo nagrinėjimo dalyku. Teisinis reguliavimas, kuris užkirstų kelią asmeniui, manančiam, kad jo teisės yra pažeidžiamos, ginti jas teisme, yra draudžiamas. Tokiu būdu yra įtvirtintas visų ginčų dėl teisės priskirtinumo teismams principas.

Tačiau teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas negali būti įgyvendinamas nesilaikant teisės aktuose numatytos tvarkos. Civilinis ieškinys yra priimamas nagrinėti tik tuomet, kai jis atitinka teisės kreiptis į teismą prielaidas bei šios teisės tinkamo įgyvendinimo sąlygas. Viena iš teisės kreiptis į teismą prielaidų yra civilinių bylų priskirtinumas teismams. Teismas – tai vienintelė institucija, kuriai yra suteikta pareiga nagrinėti asmenų ginčus dėl teisės. Tačiau priskirtinumo taisyklės numato tam tikrų teismo jurisdikcijos ribojimų – įstatymai numato ginčų, kurie visai nėra priskirtini teismams; kurie turi ar gali būti išnagrinėti neteismine tvarka prieš pateikiant juos teismui; galiausiai, teisinių santykių subjektams yra suteikiama galimybė atsisakyti teismų jurisdikcijos. Todėl svarbu yra išnagrinėti šiuos civilinių bylų priskirtinumo nustatomus ribojimus ir nustatyti, ar visais atvejais toks reguliavimas nesikerta su teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principu, garantuojančiu efektyvią pažeistų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynybos priemonę kiekvienam, manančiam, kad jo teisės yra pažeistos.

1999 metais Lietuvos Respublikoje pradėjo veikti specializuoti administraciniai teismai. Neretai civilinio bei administracinio proceso tvarka teikiami nagrinėti ginčai yra tarpusavyje susiję, todėl atsirado nauja problema – civilines bylas nagrinėjančių bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimas. Tuo atveju, jei proceso dalyviai nesugeba tinkamai ir laiku nustatyti, kuriai teismų sistemai byla yra priskirtina, jiems atsiranda neigiamų padarinių, užsitęsia bylos nagrinėjimas. Todėl prieš kreipdamasis dėl pažeistų teisių gynybos į teismą, asmuo turi nustatyti ar jo ginčas iš viso yra priskirtinas teismams, taip pat kokio proceso tvarka (civilinio ar baudžiamojo) vieningoje teismų sistemoje arba specializuotame administraciniame teisme jis priskirtinas nagrinėti – tai yra nustatyti bylos priskirtinumą.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

Civilinių bylų priskirtinumas yra glaudžiai susijęs su galimybe apginti pažeistas teises ir teisėtus interesus, todėl labai svarbu yra nustatyti tokį reguliavimą, kad teisminės gynyba iš tikrųjų būtų prieinama ir tai nebūtų tik deklaratyvus principas.

Civilinių bylų priskirtinumo institutą yra nagrinėjęs A. Driukas, V. Mikelėnas, M. Vikut, A. Sultanov, G. Osokina ir kiti. Bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimo klausimą savo monografijoje nagrinėja J. Paužaitė-Kulvinskienė, taip pat D. Poška, tam tikrus aspektus analizuoja J. Stripeikienė. Teisminės gynybos prieinamumo bei universalumo principas šiame darbe analizuojamas vadovaujantis G. Kavaliauskienės, N. Kaminskienės, L. Štarienės, S. Vėlyvio darbais. Nagrinėjamu klausimu aktuali yra taip pat Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau taip pat EŽTT arba Teismas), nacionalinių teismų bei Specialios teisėjų kolegijos praktika. Nepaisant to, kad nagrinėjamu klausimu yra pasisakyta pakankamai daug, tačiau neretai civilinių bylų priskirtinumo klausimas yra analizuojamas tik formaliai, pateikiama tik šio teisinio reiškinių samprata bei rūšys, tačiau nėra analizuojami probleminiai klausimai, o dėl 2011 m. spalio 1 d. įsigaliojusių Civilinio proceso kodekso² (toliau taip pat CPK) pakeitimų, paveikusių ir priskirtinumo reglamentavimą, dalis autorių darbuose pateiktų tezių neatitinka esamo teisinio reguliavimo. Svarbu ir tai, kad neretai yra nagrinėjami tik tam tikri priskirtinumo aspektai ir pasigestama šio teisės instituto sisteminės analizės.

Objektas: civilinių bylų priskirtinumas, jo samprata bei taikymas praktikoje.

Dalykas: civilinių bylų priskirtinumo santykis su teisminės gynybos universalumo ir prieinamumo principu bei civilinių bylų priskirtinumo teismams, nagrinėjantiems bylas civilinio proceso tvarka, nustatymo kriterijai.

Tikslas – teorinių bei praktinių problemų, atsirandančių nustatant civilinių bylų priskirtinumą, identifikavimas ir galimų jų sprendimo būdų pateikimas.

Tikslui pasiekti yra iškeliami šie **uždaviniai:**

1. Išanalizuoti civilinių bylų priskirtinumą reglamentuojančius šaltinius bei pateikti civilinių bylų priskirtinumo sampratą.
2. Išanalizuoti civilinių bylų priskirtinumo bei teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo santykį, įvertinti nustatomų teisminės gynybos prieinamumo ribojimų pagrįstumą.
3. Išnagrinėti bendrosios kompetencijos teismų bei administracinių teismų kompetencijos atribojimo būdus ir kriterijus, nustatyti bendrosios kompetencijos ir administracinių

² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

teismų ginčų dėl kompetencijos įtaką pažeistų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynimui.

Hipotezė. Civilinių bylų priskirtinumas nustato nepagrįstus teisminės gynybos prieinamumo ribojimus bei apsunkena galimybes efektyviai apginti pažeistas subjektines teises ir teisėtus interesus.

Metodai. Iškeltam tikslui pasiekti buvo pasitelkti įvairūs mokslinio tyrimo metodai. Dokumentų analizės metodo pagalba buvo nagrinėjami aktualūs teisinio pažinimo šaltiniai: teisės mokslininkų darbai, pozityviosios teisės normos, taip pat teismų praktika. Sisteminis metodas naudotas siekiant nustatyti civilinių bylų priskirtinumo vietą teisės sistemoje, atriboti civilinių bylų priskirtinumo bei rūšinio teisingumo institutams keliamus uždavinius. Teisinio reglamentavimo ir praktikos kaitai, taip pat skirtingų teisės mokslininkų nuomonėms lyginti buvo naudojamas lyginamasis (komparatyvinis) metodas. Apibendrinamasis metodas buvo naudojamas surinktai medžiagai susisteminti, išvadoms ir apibendrinimams pateikti. Taip pat visame darbe yra naudojami lingvistinis bei loginis metodai.

Darbo struktūra. Magistro baigiamasis darbas susideda iš įvado, dėstomosios bei baigiamosios dalių. Dėstomoji dalis susideda iš trijų skyrių, suskirstytų į poskyrius. Pirmame skyriuje yra analizuojama civilinių bylų priskirtinumo sampratos problematika, CPK nustatytas teisinis reglamentavimas, įvertinami priskirtinumo nesilaikymo padariniai. Antrajame darbo skyriuje nagrinėjamas civilinių bylų priskirtinumo bei teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo santykis, nustatoma, koku būdu civilinių bylų priskirtinumas apriboja šį pamatinį teisės principą – kokiais atvejais privatinio pobūdžio ginčai yra priskirtini ne teismams, o kitoms, neteisminėms institucijoms, kokie yra nustatomi teisės kreiptis į teismą suvaržymai, vertinamas tokių ribojimų pagrįstumas. Išnagrinėję kompetencijos pasiskirstymą tarp teismų ir kitų institucijų, toliau trečiame skyriuje nuosekliai pereiname prie kompetencijos tarp skirtingų teismų – nagrinėjančių bylas civilinio proceso tvarka bei specializuotų administracinių – kompetencijos atribojimo. Baigiamąją dalį sudaro išvados, naudotos literatūros sąrašas, taip pat santrauka lietuvių bei anglų kalbomis.

1. CIVILINIŲ BYLŲ PRISKIRTINUMO INSTITUTO ESMĖ IR REIKŠMĖ

Turbūt kiekvienas asmuo ne vieną kartą savo gyvenime yra susidūręs su tam tikro masto jo subjektinių teisių arba teisėtų interesų pažeidimais. Tokiais atvejais atsiranda būtinybė į pažeistų teisių gynybą. Pagrindinės institucijos, atliekančios subjektinių teisių gynybos funkciją, yra teismai: bendrosios kompetencijos, specializuoti (administraciniai), taip pat Konstitucinis Teismas. Tam tikrais atvejais asmenys, siekiantys apginti savo pažeidžiamas subjektines teises, gali arba privalo tai daryti administracine tvarka, kreipdamiesi į ginčus nagrinėjančias administracines institucijas. Tačiau teismams ir šiuo atveju yra paliekama galimybė kontroliuoti administracine tvarka priimtų sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą. Be to, asmenys gali pasinaudoti savo teise išspręsti ginčą neteismine tvarka (perduoti ginčą arbitražui, pasitelkti tarpininkus) arba įstatymų numatytais atvejais įgyvendinti pažeistų subjektinių teisių savigyną.

Siekiant nustatyti, kuri iš jurisdikcinių institucijų gali nagrinėti ginčą, svarbu yra įvertinti, ar tokių ginčų sprendimas priklauso tos institucijos kompetencijai. Pagrindinės ir reikšmingiausios ginčus dėl teisės nagrinėjančios institucijos, teismo, kompetencija apima teismų jurisdikcines ir nejurisdikcines funkcijas. Pagrindinė teismų veikla, kurios vykdymui teismai buvo įsteigti, yra teisingumo vykdymas, pasireiškiantis per konkrečių teisinių ginčų sprendimą. Tokia teismo veikla yra vadinama jurisdikcine veikla. Teismai – jurisdikcinės institucijos – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių. Vykdyti teisingumą- teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija.³ Iš esmės teismo funkcija, kaip tokia, neatsižvelgiant į jos įvairias kategorijas, sudaro teisėtumo (teisės normų imperatyvų veikimo) apsaugos funkcija.⁴ Tačiau teismai atlieka ne vien tik išimtinai jurisdikcines funkcijas. Teismų nejurisdikcinė kompetencija apima teismų administracinio pobūdžio įgaliojimus. Todėl teismų kompetencija apima tiek jurisdikcines, tiek ir nejurisdikcines teismų funkcijas ir yra suprantama kaip teismams priskirtų funkcijų ir teisių visuma.

Vienu iš jurisdikcinę teismų kompetenciją reglamentuojančių institutų yra priskirtinumo institutas, kuris padeda nustatyti, kurios institucijos jurisdikcijai priklauso ginčas. Būtent šis teisės institutas bus toliau detaliai nagrinėjamas.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.

⁴ Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Vilnius: POZICIJA, 1994. P. 4.

1.1.Civilinių bylų priskirtinumo samprata

Oficiali civilinių bylų priskirtinumo sąvoka nei anksčiau galiojusiam, nei aktualiame civilinį procesą reglamentuojančiame įstatyme nėra pateikta. Galimai dėl šios priežasties teisės doktrinoje nėra vieningos civilinių bylų priskirtinumo sampratos, skirtingi autoriai pateikia skirtingus šios teisės instituto apibrėžimus. V. Mikelėnas teigia, kad civilinių bylų priskirtinumas – tai bylų visumos priskyrimas teismo kompetencijai.⁵ A. Driukas pateikia tokią civilinių bylų priskirtinumo sąvoką: civilinių bylų priskirtinumas teismams – tai bylų visumos priskyrimas civilines bylas nagrinėjančių teismų kompetencijai.⁶ Civilinio proceso kodekso komentare nurodoma: Civilinių bylų priskirtinumas teismams – tai civilinių bylų visumos priskyrimas teismo kompetencijai.⁷ Rusų mokslininkas G. Žilinas⁸ taip pat teigia, kad priskirtinumo taisyklės padeda nustatyti civilines bylas, priskirtinas nagrinėti bendrosios kompetencijos teismuose.

Pastebėtinas šių sąvokų esminis skirtumas: anot V. Mikelėno, civilinių bylų priskirtinumas nustato bylų visumos priskyrimą teismams (nebūtinai nagrinėjantiems bylas civilinio proceso tvarka), todėl vadovaujantis šia pozicija darytina išvada, kad civilinių bylų priskirtinumo instituto pagalba nustatomas ne tik bylų priskirtinumas teismams nagrinėjantiems bylas civilinio proceso tvarka, bet ir bet kuria kita – baudžiamojo, administracinio proceso. Todėl manytina, kad V. Mikelėno pateikta samprata apibūdina ne konkrečiai civilinių bylų priskirtinumo, o bendrai priskirtinumo, kaip tokio, sampratą. Juk būtų visai nelogiška, jei civilinių bylų priskirtinumo institutas nustatytų, kokios bylos yra priskirtinos teismams nagrinėjantiems bylas, pavyzdžiui, administracinio proceso tvarka. Dar daugiau keblumų ir neaiškumų atsiranda analizuojant V. Mikelėno pateiktą sampratą Konstitucinio Teismo oficialios doktrinos apie Konstitucinio Teismo statusą šviesoje. Pavyzdžiui, 2006 m. birželio 6 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo: teismai, pagal Konstituciją vykdantys teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų. Šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos

⁵ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1. P. 230.

⁶ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T.2.P.86.; Asser D., Balutytė E., Driukas A. ir kt./ red. V. Nekrošius. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P.113.

⁷ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2004. T.1. P. 109.

⁸ Бриксов В. В., Ганичева Е. С., Горохов Б. А. / под редакцией Г. А. Жилина. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный). Москва: Проспект, 2009. С.67.

teismų sistema; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai. [...] Vien tai, kad Konstitucijoje yra atskiri skirsniai „Teismas“ ir „Konstitucinis Teismas“, nėra ir negali būti pagrindas aiškinti, esą, [...], Konstitucinis Teismas nėra teismas – teisminės valdžios dalis ir yra kažkur už teisminės sistemos ribų. Tokia [...] prielaida yra iš esmės klaidinga, konstituciškai visiškai nepagrįsta. Priešingai, tai, kad Konstitucijoje yra du atskiri skirsniai – VIII skirsnis „Konstitucinis Teismas“ ir IX skirsnis „Teismas“, ne paneigia Konstitucinio Teismo, kuris pagal Konstituciją vykdo konstitucinę teisminę kontrolę, buvimą teismų sistemos dalimi, bet pabrėžia ypatingą jo statusą teisminės valdžios sistemoje, kartu ir visų valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų sistemoje, taip pačioje Konstitucijoje yra išryškunami ir pabrėžiami Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties ir kompetencijos ypatumai.⁹ Kadangi, remiantis Konstitucija ir oficialia konstitucine doktrina, Konstitucinis Teismas yra teismu ir priklauso Lietuvoje veikiančių teismų sistemai, tai vadovaujantis V. Mikelėno pateikiama sąvoka, kad civilinių bylų priskirtinumo institutas reglamentuoja bylų visumos priskyrimą teismo kompetencijai, aiškinant ją lingvistiškai, galima būtų daryti teisine prasme visiškai absurdišką išvadą, kad šios normos, o ne Konstitucijos 105 str., turėtų reglamentuoti bylų priskyrimą Konstitucinio Teismo kompetencijai.

Kitaip nei V. Mikelėnas, A. Driukas savo pateiktoje priskirtinumo sąvokoje akcentuoja būtent bylų priskyrimą civilines bylas nagrinėjančių teismų kompetencijai. Toks A. Driuko teiginys atrodo logiškas atsižvelgiant į tai, kad autorius apibrėžia civilinio proceso institutą, kuris turėtų reglamentuoti civilinius procesinius santykius. Kadangi CPK reguliavimo dalyką sudaro sistema teisės normų, reglamentuojančių būtent civilinių bylų nagrinėjimo tvarką, todėl [...] CPK įtvirtintas civilinių bylų priskirtinumo institutas atriboja ne tik visų teismų kompetenciją nuo kitų valstybės institucijų kompetencijos, tačiau skirtas atriboti ir teismų kompetenciją tarp atskirų teismų rūšių vieningoje teismų sistemoje bei tarp atskirų proceso formų bendrosios kompetencijos teismuose.¹⁰ Civilinio proceso kodekso komentaro autorių bei G. Žilino pateiktos sampratos siejasi būtent su civilinių bylų priskyrimu teismams, todėl manytina, kad šios sampratos taip pat atspindi poziciją, kad civilinių bylų priskirtinumas nustato ginčus, nagrinėjamus ne bet kokio kito, o tik civilinio proceso tvarka.

Galiausiai pasakytina, kad civilinių bylų priskirtinumo instituto sampratą apibūdina ir jo teisinis reglamentavimas. CPK 22 str. nustatyta: teismams nagrinėti šio Kodekso nustatyta tvarka

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2400.

¹⁰ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. T.1. P.89.; Asser D., Balutytė E., Driukas A. ir kt./ red. V. Nekrošius. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. P. 114-115.

priskiriami ginčai, kylantys iš civilinių, šeimos, darbo, intelektinės nuosavybės, bankroto, restruktūrizavimo ir kitų privatinų teisinių santykių. Šiame straipsnyje yra pateiktas nebaigtinis sąrašas teisinių santykių, ginčai dėl kurių yra priskirtini teismui, taip pat yra pažymima, kad minėti ginčai nagrinėjami teisme ne bet kokia tvarka, o būtent CPK nustatytąja, tai yra, civilinio proceso, tvarka, todėl ir civilinių bylų priskirtinumas nustato ne ginčų visumos priskyrimą visiems teismams, o tik bendrosios kompetencijos teismams nagrinėjantiems ginčus civilinio proceso tvarka. Todėl manome, kad galima išskirti dvi atskiras sąvokas: priskirtinumas bei civilinių bylų priskirtinumas. Priskirtinumas – tai tarpšakinis teisės institutas, kurio paskirtis yra teisinių ginčų paskirstymas kompetentingoms juos nagrinėti jurisdikcinėms institucijoms¹¹, tuo tarpu civilinių bylų priskirtinumo institutas reglamentuoja siauresnę sritį ir nustato bylas priskirtinas nagrinėti bendrosios kompetencijos teismuose civilinio proceso tvarka.

1.2. Civilinių bylų priskirtinumo ir rūšinio teisingumo sąvokų vartojimo problema

1999 metų gegužės mėnesį šalia bendrosios kompetencijos teismų Lietuvos Respublikoje buvo įkurti specializuoti administraciniai teismas, skirti ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, nagrinėjimui. Administracinių teismų įsteigimas suteikė veiksmingumo administravimo subjektų kontrolei ir įteisino naują efektyvų būdą ginčų, kilusių tarp asmenų ir valdžios institucijų, išsprendimui.

Jurisdikcinė teismų kompetencija yra reglamentuojama civilinių bylų priskirtinumo. Tačiau šalia priskirtinumo, jurisdikcinę teismų kompetenciją reglamentuoja ir teisingumo institutas. Kai civilinių bylų priskirtinumo instituto normų dėka yra konstatuojama, kad byla priskirtina teismams ir nagrinėtina civilinio proceso tvarka, yra būtina nustatyti, kuris konkretus teismas turėtų nagrinėti bylą. Tam tikslui pasiekti yra naudojamas teisingumo institutas, kuris paskirsto kompetenciją teismų sistemos viduje. Teisingumo normos nustato, kuriai teismų sistemos grandžiai priklausantis teismas turi nagrinėti bylą kaip pirmosios instancijos teismas (rūšinis teisingumas); kuris konkretus teismas, iš tai pačiai teismų sistemos grandžiai priklausančių teismų, nagrinės bylą (teritorinis teisingumas) bei koks teismas turi teisę nagrinėti bylą kaip pirmoji, apeliacinė instancija bei kasacinė tvarka (funkcinis teisingumas).

Teisės doktrinoje nėra sutariama, ką konkrečiai reglamentuoja civilinių bylų priskirtinumo institutas – bylų visumos priskyrimą teismams, neišskiriant teismų nagrinėjančių

¹¹Абушенко Д. Б., Воложанина В. П., Загайнова С. К. / под ред. Яркова В. В. Гражданский процесс. Москва: Волтерс Клувер, 2006. С.144.

bylas civilinio proceso tvarka, ar tik teismams, kurie nagrinėja bylas civilinio proceso tvarka. Šie nesutarimai dėl sąvokos lemia dar vieno klausimo atsiradimą: koks institutas reglamentuoja kompetencijos paskirstymą tarp bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų. Yra išskiriamos dvi pozicijos, kurios iš esmės priklauso nuo pasirinktos civilinių bylų priskirtinumo sampratos. Vieni autoriai teigia, kad kompetencija tarp bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų yra atibojama vadovaujantis rūšinio teisingumo institutu. Tokios pozicijos laikosi V. Mikelėnas¹², D. Poška¹³. Anot šių autorių, rūšinis teisingumas padeda išspręsti šiuos du klausimus: kuris iš teismų yra kompetentingas nagrinėti ginčą – bendrosios kompetencijos ar administracinis teismas; taip pat koks teismas turi nagrinėti ginčą kaip pirmosios instancijos teismas. J. Stripeikienė¹⁴ teigia, kad kompetencijos atskyrimą šiuo atveju reglamentuoja rūšinio teisingumo institutas, o kitoks aiškinimas sukeltų teisinius padarinius, kurie visiškai nepagrįstai varžytų asmenų teisę į teisminę gynybą. Kaip matyti, šią poziciją palaikantys mokslininkai civilinių bylų priskirtinumą supranta kaip bylų visumos paskyrimą teismų kompetencijai ir neakcentuoja jų nagrinėjimo būtent civilinio proceso tvarka.

Su tokia autorių pozicija nesutinka A. Driukas, kurio pateikiama civilinių bylų priskirtinumo sąvoka apima ir kompetencijos atibojimą tarp bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų. G. Abromavičienė¹⁵ taip pat laikosi tokios nuomonės ir teigia, kad rūšinio teisingumo institutas iš esmės yra skirtas nustatyti tik kuri bendrosios kompetencijos teismų sistemos grandis turėtų nagrinėti bylą pirmąja instancija. Analogiškai rūšinį teisingumą supranta ir rusų mokslininkas M. A. Vikut.¹⁶ Tuo tarpu kompetencijos konkurenciją tarp administracinių ir bendrosios kompetencijos teismų išsprendžia civilinių bylų priskirtinumo taisyklės. Norėtuši sutikti su šia nuomone. Civilinių bylų priskirtinumas nustato visumą bylų, nagrinėtinų teisme civilinio proceso tvarka, tai yra, išsprendžia ne tik teismų ir neteisminių jurisdikcinių institucijų santykio problemą, bet atiboja civilinio proceso tvarka nagrinėjamas bylas nuo kitų proceso formų. Todėl rūšinio teisingumo taisyklėms paliekama tik nustatyti bendrosios kompetencijos teismą, nagrinėjančią bylą pirmąja instancija.

Vadovaujantis aptartais argumentais manome, kad labiau pagrįsta yra pozicija, pagal kurią civilinių bylų priskirtinumas atiboja civilines bylas nagrinėjančių teismų kompetenciją tiek nuo kitų jurisdikcinių institucijų, tiek ir nuo teismų, nagrinėjančių bylas pasitelkiant kitas

¹² Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. P. 238.

¹³ Poška. D. Bendrųjų ir administracinių teismų kompetencijos atskyrimas. Probleminiai aspektai // Teisė. 2006, Nr. 59. P. 90.

¹⁴ Stripeikienė J. Kai kurios administracinių teismų sistemos įsteigimo dešimtmečio patirtys: teisingumo kolegija, jos veiklos raida ir perspektyvos // Administraciniai teismai Lietuvoje. Nūdienos iššūkiai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010. P. 330.

¹⁵ Abromavičienė. A. Civilinių bylų teisingumo teismui aktualūs klausimai // Jurisprudencija. 2007, Nr. 3(93). P.57.

¹⁶ Вукот М. А., Зайцев И. М. Гражданский процесс России: Учебник. Москва: Юрист, 1999. С. 135.

proceso formas, nes civilinių bylų priskirtinumas, kaip civilinio proceso teisės institutas, yra skirtas būtent civilinių procesinių teisinių santykių reglamentavimui, o CPK 22 straipsnyje yra nurodyti ginčai, kurie iš esmės negali būti nagrinėjami kitaip, kaip tik civilinio proceso tvarka. Todėl ši civilinių bylų priskirtinumą nustatanti norma, išskirdama teisinių santykių kategorijas, ginčai iš kurių nagrinėtini tik civilinio proceso tvarka, mūsų manymu, atiboja ir bendrosios kompetencijos teismų, nagrinėjančių bylas civilinio proceso tvarka, bei administracinių teismų kompetenciją, tokiu būdu eliminuodama administracinių teismų jurisdikciją iš šių teisinių santykių atsirandantiems ginčams. Atsižvelgiant į tai manytina, kad rūšinio teisingumo instituto taikymas, vertinant bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atibojimo klausimus, yra perteklinis, nes šie klausimai jau yra išspręsti civilinių bylų priskirtinumo. Tokio civilinių bylų priskirtinumo sampratos aiškinimo laikosi šio darbo autorė, todėl toliau civilinių bylų priskirtinumas bus suprantamas kaip civilinio proceso institutas, nustatantis bylų visumos priskyrimą teismams, nagrinėjantiems bylas civilinio proceso tvarka, taip pat bus laikomasi pozicijos, kad kompetencija tarp bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų yra atibojama vadovaujantis priskirtinumo, o ne rūšinio teisingumo, institutu.

1.3. Civilinių bylų priskirtinumo reglamentavimas Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse

Civilinių bylų priskirtinumui reglamentuoti Civilinio proceso kodekse yra skirtas III skyrius. Taip pat tam tikrų su šiuo institutu susijusių nuostatų galima rasti ir kituose CPK skyriuose bei kituose teisės aktuose.

Civilinių bylų priskirtinumo reglamentavimui ypatingai reikšmingas yra CPK 22 straipsnis, kuriame yra išvardintos kategorijos bylų, nagrinėtinų civilinio proceso tvarka. Kaip matyti iš straipsnio formuluotės, civilinio proceso tvarka yra nagrinėjamos ginčo teisenos bei ypatingosios teisenos bylos. Ypatingąją teisena nagrinėtinų bylų sąrašas yra pateikiamas CPK 442 str., todėl šis straipsnis taip pat yra skirtas reglamentuoti civilinių bylų priskirtinumui. Su priskirtinumo klausimais taip pat yra susiję ir CPK 137, 294 str., kuriuose reglamentuojami atsisakymo priimti ieškinį bei bylos nutraukimo pagrindai.

Civilinių bylų priskirtinumo institutas pagal jo reguliavimo dalyką nėra skirtas spręsti visų teismų kompetencijos ir kitų valstybės institucijų kompetencijos atibojimo klausimų, o tik civilinių ginčų priskyrimo nagrinėti civilinio proceso tvarka problemą. Tokios

pozicijos, manome, nepaneigia ir tam tikras teisingumo instituto reglamentavimo nenuoseklumas CPK.¹⁷ Todėl manytume, ne rūšinio teisingumo, o priskirtinumo klausimas yra reglamentuojamas ir CPK 36 str., pavadintame „Bylų rūšinio teisingumo bendrosios kompetencijos ar administraciniam teismui klausimų sprendimas“. Šiame straipsnyje įstatymų leidėjas nurodo, kad bylų paskirstymas bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams yra reglamentuojamas rūšinio teisingumo taisyklių; civilinio proceso tvarka iškelta byla, kuri turi būti nagrinėjama administracinio proceso tvarka, vadovaujantis rūšinio teisingumo taisyklėmis turi būti perduota kompetentingam teismui; Specialios teisėjų kolegijos sprendžiami ginčai dėl kompetencijos yra vadinami ginčais dėl teisingumo. Toks teisinis reglamentavimas įneša neaiškumą į civilinių bylų priskirtinumo ir rūšinio teisingumo suvokimą ir su tokia įstatymo leidėjo pozicija sutikti nesinorėtų. Bylų paskirstymas bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams yra reglamentuojamas priskirtinumo instituto, o nuostata, kad iškeltos civilinės bylos turi būti perduodamos administraciniams teismams pagal rūšinio teisingumo taisyklės, mūsų manymu, galėtų būti aiškinama siekiu kuo operatyviau ir efektyviau apginti pažeistas asmenų teises ir teisėtus interesus, nes vadovaujantis priskirtinumo instituto normomis byla turėtų būti nutraukiama. Toks priskirtinumo taisyklių nesilaikymo pasekmių reglamentavimas, nors ir įneša painumą, tačiau yra skirtas asmenų teisės į teisminę gynybą užtikrinimui. Juk tuo atveju, jei byla būtų tiesiog nutraukiama, suinteresuotiems asmenims reikėtų iš naujo dalyvauti procese kitame teisme – surašyti ir pateikti teismui savo reikalavimus arba atsikirtimus, sumokėti žyminį mokestį, iš naujo rūpintis įrodymų pateikimu ir panašiai. Tokia situacija realiai apsunkina teisingumo konkrečioje situacijoje pasiekimą.

Taip pat pasakytina, kad Specialiai teisėjų kolegijai yra pavesta spręsti bendrosios kompetencijos teismo ir administracinio teismo ginčus dėl konkrečios bylos priskirtinumo, o ne dėl teisingumo. Juk LR CPK 22 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios bendrąją taisyklę, nurodančią, kokio pobūdžio bylos teismui priskirtinos nagrinėti civilinio proceso tvarka, byloja tai, kad tokie ginčai būtent ir kyla dėl konkretaus ginčo priskirtinumo bendrosios kompetencijos teismams, o ne teisingumo.¹⁸

Atsižvelgiant į aptartus argumentus bei į dėl esamo reguliavimo atsirandančius neaiškumus, siūlytina keisti CPK, nurodant, kad bendrosios kompetencijos bei administracinių teismų kompetencija yra atribojama vadovaujantis civilinių bylų priskirtinumo taisyklėmis, o Specialios teisėjų kolegijos paskirtis yra nagrinėti ginčus dėl priskirtinumo, bet ne dėl teisingumo. Taip pat siūlytume perkelti 36 straipsnyje esančias nuostatas į III CPK skyrių

¹⁷Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. T.2. P.98.

¹⁸ Abromavičienė. G. Civilinių bylų teisingumo teismui aktualūs klausimai. // Ten pat. P.57.

reglamentuojantį priskirtinumo institutą arba papildyti kodeksą III¹ skyriumi, kuriame būtų išsamiai sureglamentuoti bylų paskirstymo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų klausimai.

1.4. Civilinių bylų priskirtinumo taisyklių nesilaikymo padariniai

CPK nustatytų procesinių taisyklių nesilaikymas dažniausiai lemia neigiamų procesinių padarinių atsiradimą. Pažeidus civilinių bylų priskirtinumo taisykles teisinio ginčo išsprendimas užsitęsia ir tam tikrą laiką praktiškai nėra užtikrinama asmenų pažeidžiamų subjektinių teisių arba teisėtų interesų gynyba, be to, teismai, nepaisant jų didelio darbo krūvio, yra priversti nagrinėti ginčus, nepriklausančius jų jurisdikcijai. Todėl priskirtinumo taisyklių nesilaikymo tiesioginės pasekmės lemia teismo bei byloje dalyvaujančių asmenų laiko, pajėgumų ir lėšų švaistymą.

Dėl civilinių bylų priskirtinumo instituto pažeidimo atsirandantys procesiniai padariniai priklauso nuo to, kokioje civilinio proceso stadijoje paaiškėjo, kad konkretus ginčas nėra priskirtinas nagrinėti teisme civilinio proceso tvarka. Dar ieškinio priėmimo stadijoje teismas atlieka patikrą, kurios metu išsprendžia ieškinio priėmimo klausimą. Teismas turi teisę atsisakyti priimti ieškinį, tačiau šią teismo teisę griežtai riboja įstatymai. CPK 137 str. 2 d. yra nustatytas baigtinis sąrašas pagrindų, kuriems esant teismas atsisako priimti ieškinį ir iškelti bylą teisme. Aptariamo straipsnio 2 dalies pirmame punkte įtvirtintas ieškinio nepriėmimo pagrindas yra tiesiogiai susijęs su bylų priskirtinumu civilinius ginčus nagrinėjantiems teismams – ginčas nėra nagrinėtinas teisme civilinio proceso tvarka. Šis ieškinio atsisakymo priimti pagrindas suprantamas plačiai ir taikomas tiek tada, kai byla nėra priskirtina nagrinėti teisme civilinio proceso tvarka, tiek kitais atvejais. Paminėtina, kad 1964 metų CPK šiam pagrindui apibūdinti buvo vartojama siauresnė sąvoka – „jeigu pareiškimas nežinybingas teismui“, kas iš esmės reiškė, kad šiuo pagrindu galima atsisakyti priimti ieškinį tik tuo atveju, jei yra pažeistos priskirtinumo¹⁹ taisyklės. Tačiau tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje šis pagrindas buvo aiškinamas plačiau. Priėmus naują CPK, šis klausimas buvo išspręstas pakeičiant normos formuluotę į savo apimtimi platesnę sąvoką, nurodant, kad ieškinys nėra nagrinėtinas teisme. Šis atsisakymo priimti ieškinį pagrindas taip pat, visų pirma, apibūdino tuos atvejus, kai yra nesilaikoma priskirtinumo taisyklių, bet tuo pačiu apėmė ir kitus galimus pagrindus. Pavyzdžiui, Įmonių bankroto įstatymo²⁰ 5 str. 1 bei 2 d. yra nurodytas baigtinis sąrašas asmenų, galinčių

¹⁹ Anksčiau vietoje bylų priskirtinumo buvo vartojamas „žinybingumo“ terminas.

²⁰ Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.

pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Tuo atveju, jei pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo paduos įstatyme nenurodytas asmuo, turėtų būti laikoma, kad paduotas pareiškimas nėra nagrinėtinas teisme.

Tačiau ir toks teisinis reglamentavimas savo prasme nėra visiškai tikslus. Lietuvos teisės sistemoje veikia kelios teisių gynimo formos: civilinė, baudžiamoji, administracinė bei konstitucinė teisenos. Todėl aiškinant normą paraidžiui nebūtų galima atsisakyti priimti pareiškimo, paduoto nagrinėti civilinio proceso tvarka, jei apskritai kuriam nors teismui – Konstituciniam, specializuotam (pvz., administraciniam) ar tam pačiam teismui nagrinėti, tačiau kita (baudžiamoji) proceso forma byla yra priskirtina.²¹ Toks normos aiškinimas nėra tinkamas, nes bylų, kurios yra skirtos nagrinėti viena proceso forma, negalima išnagrinėti jokia kitokia forma. 2011 m. spalio 1 d. įsigaliojęs Civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas²² pakeitė šią netinkamą formuluotę. Naujoje šios normos redakcijoje yra nurodoma, kad šis ieškinio atsisakymo pagrindas yra taikomas tuomet, kai bylos nenagrinėtinos būtent civilinio proceso tvarka. Tokia įstatymo nuostata atitinka šio darbo autorės poziciją dėl civilinių bylų priskirtinumo sampratos aiškinimo.

Nors situacija, kad ieškinys nėra priskirtinas teismui, turėtų paaiškėti jau ieškinio priėmimo stadijoje, tačiau pasitaiko atveju, kai tai nustatoma jau nagrinėjant bylą teisme. Tokia situacija gali pasitaikyti tokiu atveju, kai ieškinio dalykas apima skirtingus savo prigimtimi santykius – pavyzdžiui, tiek administracinius, tiek civilinius teisinius. Įstatymai pateikia tokios situacijos išsprendimo taisykles. Atsižvelgiant į tai, kad teismas negali nagrinėti jam nepriskirtos bylos, teoriškai tokia byla turėtų būti nutraukiama, o suinteresuotam asmeniui būtų paliekama galimybė kreiptis į kompetentingą teismą su tapačiu reikalavimu. Tačiau galiojantis reglamentavimas numato visiškai kitokias šios situacijos sprendimo taisykles. CPK 36 str. 1 d. nurodyta, kad iškelta civilinė byla negali būti nutraukta arba pareiškimas negali būti paliekamas nenagrinėtas vien dėl tos priežasties, kad byla teisinga administraciniam teismui. Šiais atvejais byla perduodama pagal rūšinį teisingumą. Analogiškas reguliavimas yra įtvirtintas Teismų įstatymo²³ 37 str., taip pat Administracinių bylų teisenos įstatymo²⁴ (toliau taip pat ABTĮ) 21 str. Atitinkamai suderintas ir pakeistas yra CPK 293 str. 1 p. esantis nutraukimo pagrindas, nurodant, kad civilinė byla yra nutraukiama kai ji nenagrinėtina teisme civilinio proceso tvarka, tačiau taip pat yra pažymima, kad šis nutraukimo pagrindas nėra taikomas tada, kai byla nagrinėtina administraciniame teisme. Toks CPK pakeitimas skirtas išspręsti situacijas, kai

²¹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2004. T. 1. P.302-303.

²² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4126.

²³ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.

²⁴ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308.

civilinio proceso tvarka yra nagrinėjama byla dėl administracinių teisių santykių ir atvirkščiai. Reikėtų pažymėti, kad pagal anksčiau galiojusią CPK redakciją nebuvo visiškai aišku, kaip turėtų būti sprendžiamas šis klausimas. Vieningos pozicijos buvo pasigestama ir teismų praktikoje – vienais atvejais teismai bylas nutraukdavo kaip nepriskirtinas nagrinėti teisme, kitais – perduodavo nagrinėti kompetentingiems teismams.

Galiausiai, pasitaiko atvejų, kai aplinkybė, jog byla išnagrinėta pažeidžiant priskirtinumo taisyklės, gali paaiškėti išnagrinėjus bylą iš esmės ir užbaigus ją teismo sprendimu. Kaip žinia, Lietuvos Respublikos civiliniame procese yra numatyta neįsiteisėjusių teismo sprendimo peržiūros galimybė – apeliacinis procesas. Apeliacinio nagrinėjimo ribas nustato pateiktas apeliacinis skundas. Taip pat apeliaciniam teismui nustatyta pareiga *ex officio* patikrinti, ar nėra absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų, įtvirtintų CPK 329 str. 2d. Šių pagrindų konstatavimas lemia tai, jog atsiranda abejonių ar procesas pirmosios instancijos teisme iš viso buvo teisėtas. Esant bent vienam iš šių pažeidimų pripažįstama, kad tinkamo proceso pirmosios instancijos teisme apskritai nebuvo. Taigi komentuojamo straipsnio 2 dalyje nurodyti pažeidimai sukelia procesinį teisinį padarinį – tinkamo teismo proceso pirmosios instancijos teisme nebuvimą.²⁵ Todėl apeliacinės instancijos teismas nėra pajėgus ištaisyti atsiradusių klaidų savarankiškai ir privalo grąžinti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teisme. Vadovaujantis aptariamo straipsnio 6 punkte numatytu pagrindu, sprendimas yra absoliučiai negaliojantis tuo atveju, jei buvo pažeistos rūšinio teisingumo (priskirtinumo – autorės pastaba) bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams taisyklės. Todėl tuo atveju, jei byla yra išnagrinėjama pažeidžiant priskirtinumo taisyklės, sprendimas yra besąlygiškai naikintinas ir byla grąžinama spręsti iš naujo kompetentingam teismui.

²⁵ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2005. T.2. P. 346.

2. CIVILINIŲ BYLŲ PRISKIRTINUMO ĮTAKA TEISMINĖS GYNYBOS PRIEINAMUMO IR UNIVERSALUMO PRINCIPO TAIKYMUI

Efektyvios asmens teisių apsaugos siekis reikalauja, kad visi ginčai dėl teisės būtų nagrinėjami teismuose, teisminė gynyba būtų prieinama ir universali. Tačiau civilinių bylų priskirtinumas nustato šio principo ribojimus – tam tikrais atvejais yra numatoma, kad teisminė gynyba nebus prieinama tol, kol nebus pasinaudota kitomis subjektinių teisių gynybos priemonėmis, o kai kurie ginčai yra valstybės arba pačių santykio šalių visai eliminuojami iš teismų kompetencijos ribų. Todėl šiame skyriuje aptarsime civilinių bylų priskirtinumo bei teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo santykį.

2.1. Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo vaidmuo asmenų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynimo procese

Šiuolaikinės valstybės bendra taisykle draudžia savigyną ir savo rankose sutelkia teisingumo vykdymo monopolį. [...] Todėl valstybė, daugeliu atvejų uždrausdama savigyną, kartu privalo suteikti mechanizmą, padėsiantį užtikrinti pažeistų subjektinių teisių apsaugą. Kartu ji privalo garantuoti, jog pažeistos subjektinės teisės ir įstatymų saugomi interesai bus apginti veiksmingai ir greitai. Antraip valstybė rizikuoja savo rankose sutelktą teisingumo vykdymo monopolį prarasti ir užleisti vietą alternatyviems, dažnai neteisėtiems tikrų ar tariamų teisių gynybos būdams.²⁶ Neabejotina, jog civilizuotoje visuomenėje, atsisakiusioje subjektinių teisių ir interesų gynimo procese savateismo ir keršto, socialinė vertybė yra asmens, manančio, kad jo teisė ar interesas pažeisti, galimybė siekti šios teisės ar intereso gynimo per valstybės specialiai sukurtą mechanizmą – teismą. Kiekviena civilizuota valstybė šią galimybę laiko pirmiausia savo piliečių, taip pat ir kitų asmenų, reziduojančių jos teritorijoje, subjektine teise ir suteikia jai konstitucinį rangą.²⁷

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 1 d. yra teigiama, kad visi asmenys, kurių konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, gali kreiptis dėl šių teisių gynybos į teismą. Ši Konstitucijos nuostata įtvirtina teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principą, kuris reiškia, kad kiekvienam asmeniui, kuris mano, jog jo teisės ar teisėti interesai yra pažeidžiami,

²⁶ Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009.T.1. P. 26.

²⁷ Vėlyvis S. Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso doktrinoje // Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 195.

yra užtikrinama teisė į teisminę gynybą, o kiekvienas ginčas dėl teisės turėtų būti nagrinėjamas teisme. Jau iš pačios principo formuluotės yra aišku, kad šis principas iš esmės suteikia suinteresuotiems asmenims teisę į teisminę gynybą. Šie du principai (teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo bei teisės į teisminę gynybą) savo turiniu yra labai susiję, todėl neretai yra tapatinami. Šiame darbe taip pat vartosime juos kaip turinčius iš esmės analogišką turinį. Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principą taip pat įtvirtina Civilinio proceso kodeksas bei Teismų įstatymas.

Teisės į teisminę gynybą principas apima kelias reikšmingas procesines garantijas. Visų pirma, tai asmenų teisė kreiptis į teismą. Konstitucinis teismas yra nurodęs: [...] jeigu būtų neužtikrinta asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą, būtų nepaisoma ir visuotinai pripažinto bendrojo teisės principo *ubi ius, ibi remedium* – jeigu yra kokia nors teisė (laisvė), turi būti ir jos gynimo priemonė, taip pat kad tokia teisinė situacija, kai kuri nors asmens teisė ir laisvė negali būti ginama, taip pat ir teismine tvarka, nors pats tas asmuo mano, kad ši teisė ar laisvė yra pažeista, pagal Konstituciją yra neįmanoma, Konstitucija jos netoleruoja.²⁸ Tačiau teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo turinys neapsiriboja vien tik asmens teise kreiptis į teismą, bet apima taip pat ir teisę į tinkamą teismo procesą bei į ginčo dėl teisės išsprendimą – proceso baigtį. Toks aiškinimas yra pagrįstas tuo, kad asmuo kreipdamasis į teismą siekia ne tik ir ne tiek, kad būtų iškelta civiline byla, tačiau kad ji būtų išnagrinėta, ir išnagrinėta ne bet kokia tvarka, o laikantis tinkamo proceso principų. Todėl pasakytina, kad teisė kreiptis į teismą pažeistų teisių ar subjektinių interesų gynybos – tai tik viena iš šio principo sudėtinių dalių, iškėlus civilinę bylą principo veikimas nenustoja, nes jis apima visas tinkamo teismo proceso garantijas.²⁹

Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas suprantamas plačiau, nei tai nustato Konstitucijos 30 str. įtvirtinta jo lingvistinė formuluotė. Remiantis šia nuostata, teismine tvarka turi būti ginamos ne tik tiesiogiai iš Konstitucijos išplaukiančios asmenų teisės ir laisvės. Ir tai yra suprantama, nes Konstitucija įtvirtina tik kai kurias asmenų teises, tuo tarpu kitos teisės yra užtikrinamos kitų teisės aktų dėka. Todėl teismuose turi būti ginamos visos pažeidžiamos subjektinės teisės ir teisėti interesai, neatsižvelgiant į tai, ar jos įtvirtintos tiesiogiai Konstitucijoje.³⁰ Teisminė pažeistų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynyba yra galima net ir tais atvejais, kai įstatymas *expressis verbis* nenumato, kad konkrečios pažeidžiamos teisės gali būti ginamos teisme. Vien tai, kad įstatymuose nenumatyta, neįvardyta (*expressis verbis*) teisė

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 10-349.

²⁹ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. T. 1. P. 210-224.

³⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. T.1.P. 50-51.

reikšti konkretų ieškinį, negali būti vertinama kaip CPK 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės ribojimas.³¹ Pavyzdžiui, vienoje savo nutarčių³² Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau taip pat LAT) nurodė, kad asmenų teisė į sveiką ir švarią aplinką turi būti ginama teisme neatsižvelgiant į tai, jog ieškinio pareiškimo metu nacionaliniai teisės aktai nenustatė konkrečios šios teisės gynimo tvarkos. Vadovaudamiesi Konstitucijos 30 str. 1 d. bei CPK 5 str. nustatyto teisminės gynybos prieinamumo principu, teismai negali atsisakyti nagrinėti šiuos reikalavimus ir turi ginti suinteresuotų asmenų teises, jeigu nustatys, kad jos yra pažeidžiamos.

Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas žinomas ir tarptautiniu lygiu. Principas įtvirtintas Tarptautinio pilietinio ir politinio teisių pakto³³ 2 str. 3 d., taip pat Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos³⁴ 8 str., Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos³⁵ 6 bei 13 str. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau taip pat Konvencija) 6 str. skirtas teisės į teisingą teismą reglamentavimui. Viena iš Konvencijos 6 str. nurodytų proceso garantijų byloja, kad kiekvieną civilinio pobūdžio teisinį ginčą turi spręsti teismas. Nors Konvencijos 6 str.1 p. tekste nėra pažodžiui įtvirtinta asmenų teisė kreiptis į teismą (teisminės gynybos prieinamumas), bet iš Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos galima vienareikšmiškai spręsti, kad Konvencija garantuoja šią teisę. Pirmą kartą šiuo klausimu EŽTT pasisakė 1975 metais byloje *Golder v. Jungtinė Karalystė*³⁶. Byloje kilo ginčas dėl to, ar teisėtai laisvės atėmimo bausme nuteistam asmeniui buvo atimta galimybė susitikti su advokatu tam, kad ateityje jis galėtų pareikšti ieškinį teisme prieš vieną iš kalėjimo darbuotojų dėl garbės ir orumo pažeidimo. Kūrybiškai aiškindamas Konvencijos tekstą EŽTT konstatavo, kad Konvencijos 6 str. užtikrina ne tik asmenų teises į tinkamą teismo procesą tais atvejais, kai procesas teisme jau yra prasidėjęs, bet ir garantuoja teisminės gynybos prieinamumą visiems, kurių civilinio pobūdžio teisės ir laisvės yra pažeidžiamos. EŽTT nuomone yra neįmanoma, kad Konvencijos 6 str. 1 p. būtų numatytas išsamus civilinio pobūdžio bylų procese taikomų procesinių garantijų sąrašas, tačiau nebūtų ginama teisės pradėti procesą, kuri iš esmės suteikia visoms šioms garantijoms praktinę reikšmę ir galimybę jomis pasinaudoti. Teisė kreiptis į teismą yra pripažįstama Konvencijos 6 str. numatytų teisių sudėtine dalimi. Pabrėžtina ir tai,

³¹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje G. N. v. E. K. ir kt., Nr. 3K-3-1999/2011.

³² Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje R. S. ir kt. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Marijampolės regiono aplinkos apsaugos departamentas ir kt., Nr. 3K-3-112/2013.

³³ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.

³⁴ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

³⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40- 987.

³⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje *Golder v. United Kingdom*, Nr. 4451/70.

kad toks Konvencijos aiškinimas nesukuria valstybėms Konvencijos dalyvėms jokių naujų įsipareigojimų, nes yra pagrįstas Konvencijos tekstu ir išplaukia iš jos.

Konstitucinis teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas suteikia pareigą įstatymų leidėjui nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį visi ginčai dėl teisės būtų nagrinėjami teisme. Tokiu būdu yra užtikrinama efektyvi pažeidžiamų teisių ir teisėtų interesų gynyba. Tačiau ne mažiau svarbu yra sukurti svirtus, užkertančius kelią piktnaudžiavimui teise į teisminę gynybą ir fiktyvių teisminių procesų inicijavimui, kurių pagalba nėra siekiama apginti jokios realiai pažeidžiamos teisės, bet, pavyzdžiui, turto arešto dėka laikinai pašalinami konkurentai. Piktnaudžiavimas procesu daro žalą jame dalyvaujantiems asmenims, nes gynimuisi nuo nepagrįsto reikalavimo jie priversti eikvoti savo lėšas, laiką, patiria neigiamų emocijų.³⁷ Todėl įstatymų leidėjas gali nustatyti tam tikrus teisės kreiptis į teismą ribojimus. Byloje *Ashingdane v. Jungtinė Karalystė*³⁸ EŽTT patvirtino, kad teisė kreiptis į teismą gali būti ribojama, o jos įgyvendinimui yra reikalingas valstybės reguliavimas, kuris gali skirtis priklausomai nuo laiko ir vietos ir kuris turi atitikti visuomenės ir individų poreikius bei turimus resursus. Tačiau teisė kreiptis į teismą negali būti apribota tokiu būdu, kad būtų pažeista šios teisės esmė, teisės kreiptis į teismą ribojimai gali būti nustatyti tik tam, kad būtų pasiektas teisėtas tikslas, be to, nustatytų ribojimų mastas turi būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui.³⁹ Todėl teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas neturėtų būti suprantamas pernelyg tiesmukiškai. Šis principas jokių būdu nereiškia, kad visi asmenų ginčai yra nagrinėtini teisme. Teismas sprendžia ne bet kokius ginčus, o tik ginčus dėl teisės. Teisė kreiptis į teismą yra subjektinė teise, todėl kreiptis į teismą gali tik suinteresuotas asmuo. Suinteresuotumas – tai savarankiškas teisinis interesas ir poreikis jį ginti. Teisė kreiptis į teismą nereiškia, kad asmuo gali reikalauti ginti nuo pažeidimų bet kieno teisę, o reiškia galimybę kreiptis į teismą dėl to, jog būtų apginta jo subjektinė teisė ar įstatymų saugomas interesas.⁴⁰ [...] suinteresuotu asmeniu teisės į teisminę gynybą įgyvendinimo aspektu yra kiekvienas asmuo, kuris CPK nustatyta tvarka kreipiasi į teismą deklaruodamas turįs materialinį teisinį interesą, tačiau tik teismo nagrinėjimo metu ištyrus ir įvertinus įrodymus, remiantis įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisyklėmis, suformuluotomis CPK 176-185 straipsniuose, galima prieiti prie išvados, ar tokio suinteresuoto asmens kreipimasis į teismą teisminės gynybos yra pagrįstas, t. y.

³⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje V. K. v. D. K. ir kt., Nr. 3K-3-181/2009.

³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1985 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje *Ashingdane v. United Kingdom*, Nr. 8225/78.

³⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *Garcia Manibardo v Spain*, Nr. 38695/97.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje R. B. v. Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonė, Nr. 3K-3-552/2000.

ar konstatuotinas teisės arba teisėto intereso pažeidimas ir ar jis gintinas.⁴¹ Kiekvienu atveju svarbu yra nustatyti, ar asmuo turi teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi, ar priimtas byloje sprendimas turės įtakos šio asmens teisėms ar pareigoms.

Galiausiai, į teismą negalima kreiptis bet kokia tvarka, o CPK 5 straipsnyje nustatyta teisė kreiptis į teismą turi būti įgyvendinama įstatymų nustatyta tvarka. [...] subjektinė teisė – tai valstybės sankcionuotas konkretaus asmens elgesys, į kurį tas asmuo įgijo teisę (leidimą) įvykdęs tam tikras pareigas valstybei ar kitiems bendrijos nariams.⁴² Todėl ir teisę kreiptis teisminės gynybos suinteresuotas asmuo įgis tik atlikdamas tam tikras įstatymuose nustatytas pareigas. Teisminės gynybos siekiantis asmuo privalo pateikti CPK reikalavimus atitinkantį ieškinį, nurodyti ieškinio dalyką bei pagrindą, taip pat pasirinkti savo teisių gynimo būdą bei suformuluoti teismui aiškų ir konkretų prašymą, kaip turėtų būti apgintos besikreipiančio suinteresuoto asmens supratimu ir požiūriu jo pažeistos teisės.⁴³ Atitinkamos tvarkos ir sąlygų kreiptis į teismą teisminės gynybos išvardijimas nėra be tikslo ar siekiant nepagrįstai apriboti ar net paneigti besikreipiančio į teismą asmens teisę. Įstatymu nustatyta teisės kreiptis į teismą tvarka įgalina identifikuoti inicijuojamo nagrinėti ginčo esmę, užtikrina bylos nagrinėjimo proceso optimizavimą bei sudaro prielaidas asmenims, prieš kuriuos inicijuojama byla, tinkamai pasirengti bylos procesui bei laiku pasinaudoti jiems įstatymo suteikiamomis teisėmis bei taip išvengti nepagrįstų neigiamų padarinių.⁴⁴

Tačiau teisė kreiptis į teismą negali būti apribota vien tik dėl tam tikrų formalių pagrindų, kurie gali būti ištaisyti pasitelkus ieškinio trūkumų šalinimo institutą. Tai patvirtina ir LAT išplėstinė teisėjų kolegija vienoje iš savo nutarčių: Teisėjų kolegija sutikdama su apeliacinės instancijos teismo išvada dėl formaliųjų pareiškimo trūkumų šalinimo, pažymi, kad išvada itin reikšminga šios bylos kontekste dėl to, jog įstatyme yra nustatytas naikinamasis terminas pareiškimui dėl asmeninio testamentą patvirtinimo paduoti ir, formaliais pagrindais atsisakant priimti pareiškimą, asmuo praranda teisę į teisminę gynybą, nes, pasibaigus vienerių metų terminui, asmeninis testamentas netenka teisinės reikšmės ir negali būti teismo patvirtintas.

⁴¹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje uždaroji akcinė bendrovė „Fuerventura Baltic“ ir kt. v. Marijampolės apskrities viršininke administracija, Nr. 3K-3-568/2010.

⁴² Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Trečiasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2009. P.435.

⁴³ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje I. Z. v. R. S. ir kt., Nr. 3K-3-425/2012.

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje pagal A. B. ir V. B. pareiškimą, Nr. 3K-3-161/2013.

Atsižvelgdamas į aptarto instituto paskirtį, svarbą ir sukuriamus teisinius padarinius, teismas neturi varžyti suinteresuoto asmens procesinių teisių vien formaliais pagrindais.⁴⁵

Visos šios įstatymuose nustatytos sąlygos yra skirstomos į teisės kreiptis į teismą prielaidas ir šios teisės tinkamo realizavimo sąlygas. Pažymėtina, kad šis skirstymas nėra tiesiogiai įtvirtintas CPK, tačiau civilinio proceso teisės teorijoje yra plačiai aptariamas⁴⁶. Teisės kreiptis į teismą prielaidos yra susijusios su pačios subjektinės asmens teisės kreiptis į teismą turėjimu, todėl dar ieškinio priėmimo stadijoje teismas visas jas įvertina. Tuo atveju, kai nustatoma, jog neegzistuoja bent viena iš prielaidų, yra konstatuojama, kad asmuo neturi teisės į teisminį bylos nagrinėjimą. Svarbu yra ir tai, kad teisės kreiptis į teismą prielaidos – tai objektyvios aplinkybės, kurios nepriklauso nuo suinteresuotų asmenų valios, todėl asmenys negali jų pakeisti.

Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas yra viena esminių subjektinių teisių apsaugos garantijų, kuri pasireiškia per teisės į teisminės gynybą suteikimą, nes teisminis pažeistų teisių gynybos būdas yra efektyviausias, teismo proceso metu yra užtikrinamos procesinės šalių teisės, kaip pavyzdžiui, šalių lygiateisiškumas, galimybė pateikti įrodymus, išsakyti savo poziciją, ginčas yra sprendžiamas nepriklausomo ir nešališko arbitro. Ne veltui šios teisės reikšmę pripažįsta tiek tarptautinė teisė, tiek ir daugelio valstybių nacionalinė teisė. Tačiau ši teisė, kaip ir dauguma kitų, nėra absoliuti ir tam tikrais atvejais gali būti ribojama.

2.2. Civilinių bylų priskirtinumas, kaip teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo ribojimas

Civilinių bylų priskirtinumas – tai viena iš teisės kreiptis į teismą prielaidų. Priskirtinumo institutas nustato teisminės gynybos prieinamumo bei universalumo principo ribojimus: jei yra konstatuojama, kad byla nepriskirtina teismui, teisminė gynyba asmeniui nustoja būti prieinama. CPK 22 str. yra įtvirtinta, kad civilinio proceso tvarka teisme yra nagrinėjami ginčai kylantys iš civilinių, šeimos, darbo, intelektinės nuosavybės, konkurencijos, bankroto, restruktūrizavimo, viešųjų pirkimų ir kitų privatinų teisinių santykių. Be to, teisme taip pat nagrinėjamos bylos priskirtinos nagrinėti ypatingosios teisenos tvarka bei bylos dėl

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje pagal V. M. pareiškimą, Nr. 3K-7-29/2010.

⁴⁶ Driukas A., Valančius V. Civilinio proceso teisė: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. T.3. P.15.

arbitražų sprendimų pripažinimo ir vykdymo arba apskundimo. Šis CPK straipsnis įtvirtina visuotinį ginčų dėl teisės priskirtinumą teismui, kuris reiškia, kad visi iš privatinų teisių santykių kylantis ginčai turi būti nagrinėjami teisme civilinio proceso tvarka. Tokia nuostata yra suderinta su Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 str. 1 d., taip pat su Lietuvai privalomais tarptautiniais aktais, garantuojančiais visiems asmenims, kurių teisės ar teisėti interesai yra pažeidžiami, efektyvią teisminę gynybą.

Neatsižvelgiant į tai, yra išskiriamos tam tikros kategorijos ginčų, kurie nėra priskirtini nagrinėti teisme. Civilinio proceso teisės vadovėlyje nurodoma, kad teismui nėra priskirtini šie ginčai:⁴⁷

1. reikalavimai iškeldinti iš grėšiančių sugriūti gyvenamųjų pastatų, taip pat dėl iškeldinimo iš viešbučių;
2. santuokos nutraukimas bendru šalių sutarimu tuo atveju, jei santuoka sudaryta mažiau nei prieš vienerius metus;
3. tėvystės nustatymo klausimas, jei vaiko gimimo liudijime yra nurodytas vaiko tėvas, taip pat dėl tėvystės nugincijimo, jei vaiko gimimo liudijime nėra nurodytas vaiko tėvas;
4. dėl atsisakymo priimti asmenį į darbą, išskyrus įstatyme nurodytas išimtis;
5. kolektyviniai darbo ginčai;
6. ginčai dėl nedarbingumo, taip pat neįgalumo lygio nustatymo;
7. bažnytinės santuokos nutraukimas;
8. priėmimo į vidaus reikalų sistemos tarnybą klausimai, taip pat dėl priėmimo į karo tarnybą ir su tuo susijusius klausimus;
9. kiti ginčai, kai tai numato įstatymas.

Manome, kad toks teisme nenagrinėtinų ginčų išskyrimas neretai yra pagrįstas objektyviomis aplinkybėmis ir palieka asmeniui teisę į teisminę gynybą tokiu mastu, kiek tai yra logiška ir būtina. Pavyzdžiui, teismai nenagrinėja bažnytinės santuokos nutraukimo klausimo. Tokia santuoka yra sudaroma ne valstybės, o konfesijų nustatyta tvarka, todėl valstybiniai teismai negali jos nutraukti. Tačiau tuo atveju, jai tokia santuoka buvo įtraukta į apskaitą civilinės metrikacijos skyriuje, teismas panaikina tokį įrašą. Taip pat tokiu atveju teismas išsprendžia sutuoktinių tarpusavio turtinių ir neturtinių teisių ir pareigų klausimą, tai yra teismas sprendžia sutuoktinių ginčus dėl santuokos nutraukimo (šiuo atveju – įrašo apie santuokos sudarymą bažnytine tvarka panaikinimo) padarinių. Taigi teismai šioje situacijoje vykdo teisingumą tiek, kiek tai yra priskirtina valstybinei valdžiai.

⁴⁷ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. T. I P. 142-145.

Teismams taip pat nėra priskirtini tėvystės nustatymo klausimai, kai vaiko tėvas yra nurodytas vaiko gimimo akte bei tėvystės nuginkijimo klausimai, kai vaiko gimimo akte vaiko tėvas nėra nurodytas. Toks reguliavimas yra pagrįstas paprastais logikos reikalavimais. Tuo atveju, jei vaiko gimimo akte yra nurodytas vaiko tėvas, yra laikoma, kad vaikas turi tėvą. Situacija, kad vaikas turėtų du tėvus nėra įmanoma, todėl nėra galima teismine tvarka nustatinėti tėvystės, jei vaiko gimimo akte tėvas jau yra nurodytas. Pirmiausia reikia nuginkyti vaiko gimimo akte nurodyto asmens tėvystę. Taip pat teismui nėra priskirtini ginčai dėl tėvystės nuginkijimo tuo atveju, kai vaiko gimimo akte nėra nurodytas vaiko tėvas. Tokiu atveju jokio asmens tėvystė nėra nustatyta ir iš viso nėra ko ginčyti.

Teismai nenagrinėja ir reikalavimų dėl išskeldinimo iš grėšiančių sugriūti gyvenamųjų pastatų ir viešbučių. Šis teisminės gynybos prieinamumo ribojimas gali būti aiškinamas atsižvelgiant į santykių specifiškumą. Yra akivaizdu, jog išskeldinti asmenį iš grėšiančio sugriūti pastato būtina kuo operatyviau, o teisminis procesas užtrunka tam tikrą laiką. Todėl yra pasirenkamas operatyvesnis šių klausimų sprendimo būdas – išskeldinama pagal prokuroro sankciją.

Teismų praktikoje pastebėtini ir kiti atvejai, kai yra konstatuojama, jog ginčas nėra priskirtinas nagrinėti teisme. Neretai ši aplinkybė yra susijusi su tuo, kad teismui yra pateikiamas teisinių padarinių nesukeliantis reikalavimas. Štai LAT vienoje nutarčių⁴⁸ konstatavo, kad pareiškėjo reikalavimas dėl juridinių faktų nustatymo nepriskirtinas teismui, nes nesukels pareiškėjui jokių padarinių. Pareiškėjui, kaip činšo teise žemę valdžiusio asmens įpėdiniui, nėra numatyta galimybė neatlygintinai gauti valstybinę žemę, todėl net ir tuo atveju, jei teismas nustatys faktą, kad pareiškėjo senelis iki nacionalizavimo valdė žemės sklypą činšo teise, jokių padarinių pareiškėjui šis sprendimas nesukels. Kitoje byloje⁴⁹ buvo konstatuota, kad teisme nėra nagrinėtinas reikalavimas nuginkyti Prekybos, pramonės ir amatų rūmų išduotą nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybes liudijančią pažymą. Toks sprendimas yra grindžiamas tuo, kad asmens atleidimą nuo civilinės atsakomybės lemia ne nenugalimos jėgos aplinkybes liudijančios pažymos išdavimas, bet pačių nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimas. Todėl pats savaime tokios pažymos nuginkijimas nesukels asmeniui jokių teisinių padarinių. Materialinių teisinių padarinių nesukelia ir asmens kreipimasis į teismą, siekiant konstatuoti, jog antstolio veiksmai nutrauktoje vykdomojoje byloje buvo neteisėti ir neatitiko įstatymų reikalavimų, tačiau

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje pagal R. Š. pareiškimą, Nr. 3K-3-396/2007.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje akcinė bendrovė „Linus Agro“ v. Kauno prekybos, pramonės ir amatų rūmai, Nr. 3K-3-69/2013.

neskundžiant šios vykdomosios bylos nutraukimo.⁵⁰ Visais šiais atvejais išnagrinėjus bylą neatsirastų jokių teisinių padarinių, todėl manytina, kad teisė kreiptis į teismą gynybos nėra ribojama, nes teikiant teismui teisinių pasekmių nesukeliančius reikalavimus, ši subjektinė teisė net nėra įgyvendinama. Tokios pozicijos laikosi ir LAT: Teisės kreiptis į teismą [...] turinys – kiekvieno suinteresuoto asmens teisė įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama subjektinė materialioji teisė arba įstatymų saugomas interesas. Asmenų, kurių materialiosios subjektinės teisės ar įstatymų saugomi interesai pažeisti ar ginčijami interesų gynimas – įstatyme įtvirtintas civilinio proceso tikslas (CPK 2 straipsnio 1 dalis). Įgyvendinus teisę į teisminę gynybą pasiekiamas materialusis teisinis efektas, t. y. modifikuojamos (sukuriamos, panaikinamos, pakeičiamos) suinteresuoto asmens subjektinės teisės ar pareigos. Materialiųjų teisinių padarinių nesukeliantis reikalavimas negali būti savarankiškas bylos nagrinėjimo dalykas, nes jo nagrinėjimas ir patenkinimas nėra teisės į teisminę gynybą įgyvendinimas.⁵¹

Civilinių bylų priskirtinumo institutas yra skirstomas į kelias rūšis, kiekviena kurių nustato tam tikrus teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo ribojimus. Atsižvelgiant į tai, kiek institucijų yra kompetentingos nagrinėti ginčą, civilinių bylų priskirtinumas yra skirstomas į vienetinį ir dauginį. Vienetinis priskirtinumas reiškia, kad bylą nagrinėti gali tik viena konkreti institucija. Tokiu atveju nei ginčo šalys, nei jokie kiti asmenys neturi teisės pakeisti įstatyme nustatyto ginčo priskirtinumo. Dėl šios priežasties ši priskirtinumo rūšis dar yra vadinama išimtinu arba imperatyviu civilinių bylų priskirtinumu.

Be išimtinio priskirtinumo yra išskiriamas ir dauginis priskirtinumas, kuris pasitaiko tada, kai ginčą dėl teisės išnagrinėti yra įgaliotos kelios institucijos. Dauginis civilinių bylų priskirtinumas skirstomas į:

1. alternatyvųjį priskirtinumą, kuriam esant ginčo šalis gali pasirinkti, į kurią iš kelių institucijų, kompetentingu nagrinėti ginčą, ji kreipsis;
2. sąlyginį priskirtinumą, kai suinteresuotam asmeniui teisė kreiptis į kompetentingą instituciją, galinčią išspręsti ginčą, atsiranda tuo atveju, jei jis laikėsi įstatymų nustatytos privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos;
3. sutartinį priskirtinumą, kuris yra ypatingas tuo, kad instituciją, kompetentingą išnagrinėti ginčą, šalys pasirenka pačios savo bendru sutarimu. Sutartinis civilinių bylų

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausios Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje pagal A. P. skundą, Nr. 3K-3-448/2013.

⁵¹ Lietuvos Aukščiausios Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Giloja“ v. AB DNB lizingas, Nr. 3K-3-453/2013.

priskirtinumas dažnai pasireškia tuo, kad ginčas pagal CPK 23 str. 1 d. yra perduodamas nagrinėti arbitražui.⁵²

Konkrečios bylos priskirtinumo teismui klausimą išsprendžia pats teismas. Šį klausimą teismas išsprendžia *ex officio*. Teismas negali sprendimo dėl ginčo priskirtinumo priimti vadovaudamasis vien tik savo nuožiūra, nes teismas yra saistomas įstatymų. Todėl jei įstatymuose nurodyta, kad ginčas nėra priskirtinas teismo kompetencijai, teismas negali priimti pareiškimo ir jo nagrinėti. Tačiau tuo atveju, jei teismas mano, kad tai, jog ginčas nėra priskirtinas nagrinėti teisme yra nepagrįsta ir tokiu būdu yra atimama asmens teisė į teisminę jo pažeistų teisių ir subjektinių interesų gynybą, teismas gali priimti asmens pareiškimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą tam, kad būtų įvertintas tokio ribojimo atitikimas Konstitucijai. [...] jei kyla bent mažiausias įtarimas esamą teisinį reguliavimą interpretuoti kaip dirbtinai suvaržantį asmens teisę kreiptis į teismą arba užkertantis kelią kreiptis į teismą, tai toks teisinis reguliavimas turi būti pripažintas teisės kreiptis į teismą pažeidimu [...].⁵³ Konstitucinis Teismas turėtų tokį reguliavimą pripažinti prieštaraujančiu Konstitucijai ir šios nuostatos nustotų būti taikomos. Todėl manome, kad tam tikrų teisės į kreiptis į teismą ribojimų nustatymas iš esmės yra pagrįstas ir neatima iš asmenų galimybės į subjektinių teisių gynybą, ypač atsižvelgiant į tai, kad tais atvejais, kai teismas mano, kad nustatytas ribojimas yra nepagrįstas, yra nustatyta galimybė įvertinti tokio ribojimo konstitucingumą

2.3. Privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos bei teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo santykis

Kartais asmens teisė kreiptis į teismą ir inicijuoti teisminį savo pažeistų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynimą yra apribota ir atsiranda tik tada, kai asmuo pasinaudoja privaloma išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarka (sąlyginis civilinių bylų priskirtinumas). Tokiu atveju asmens galimybę kreiptis į teismą įstatymas sieja su asmens pareiga prieš kreipiantis į teismą pabandyti išspręsti ginčą kitais būdais, tokiais, kaip privalomas kreipimasis į tam tikras administracines įstaigas, nagrinėjančias šios kategorijos ginčus arba bandymas išspręsti ginčą taikiai, pateikiant pretenziją savo kontrahentui. Pavyzdžiui, privaloma ikiteisminė procedūra yra numatyta Įmonių bankroto įstatymo 6 str. 2 d., kuriame teigiama, kad siekiantys bankroto bylos iškėlimo kreditoriai privalo iš anksto raštu kreiptis į skolininką su įspėjimu apie

⁵² Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. T2. P. 104-135.; Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. P. 230-231.

⁵³ Kavaliauskienė G. Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). P.82.

ketinimą iškelti jam bankroto bylą bei nustatyti ne trumpesnę nei 30 dienų terminą pradelstiems įsipareigojimams įvykdyti. Ir tik tuo atveju, jei per nustatytą terminą skolininkas neįvykdo savo įsipareigojimų arba šalis nepasiekia kitokio susitarimo, kreditorius gali kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo. Darbo kodekso⁵⁴ 287 str. 1 d. yra nustatyta, kad individualūs darbo ginčai ikiteismine tvarka privalomai yra nagrinėjami darbo ginčų komisijoje, jei įstatymai nenustato kitokios ginčų nagrinėjimo tvarkos. Šis straipsnis įtvirtina bendrą taisyklę, pagal kurią visus individualius darbo ginčus nagrinėja darbo ginčų komisija. Tik tie ginčai, kurie yra tiesiogiai nurodomi Darbo kodekse arba kituose įstatymuose, gali būti nagrinėjami tiesiogiai teisme nesilaikant ikiteisminės ginčų nagrinėjimo tvarkos. Atsižvelgiant į aptariamą teisinį reglamentavimą iškyla klausimas, ar tokiu būdu nėra pernelyg apribojamas teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas bei nepagrįstai apsunkinama galimybė įvykdyti teisingumą teismine tvarka.

Siekiant atsakyti į iškeltą klausimą, visų pirmą, reikėtų įvertinti, kodėl įstatymų leidėjas nustato privaloma ikiteisminę ginčų nagrinėjimo tvarką, koks yra šių procedūrų tikslas ir paskirtis. Kaip žinia, teismo procesas yra pakankamai ilgai trunkantis, reikalaujantis tiek iš jo šalių, tiek iš valstybės nemažų lėšų, laiko sąnaudų, sudėtingas procesas. Tačiau kiekvienas asmuo, kurio subjektinės teisės ar interesai yra pažeidžiami, siekia, kad egzistuojantis pažeidimas nesitęstų ilgai ir kad pažeidžiamos teisės kuo greičiau būtų apgintos. Taip pat ir valstybė yra suinteresuota kuo spartesniu ginčų išsprendimu, nes teisiniai ginčai pažeidžia visos civilinės apyvartos stabilumą. Žymus civilinio proceso teisės mokslininkas F. Kleinas pabrėžia, kad visuomenėje kylančius konfliktus yra būtina išspręsti operatyviai: Teismo procese su laiku turi būti elgiamasi labai protingai. Kiekvienas teisinis konfliktas – tai rimtas asmenų santykių ir civilinės apyvartos pažeidimas. Kadangi visuomeninių santykių audeklą sudaro žmonės ir daiktai, kiekvienas toks pažeidimas liečia abu šio audeklo elementus. Vietoje normalios ir harmoningos santykių, kurie tarnautų visuomenės labui, plėtotės, teisinis konfliktas pasėja susierzinimą, priešišumą ir pyktį. Kiekvieną šio konflikto dieną didina ši antagonizmą, kuris plečiasi ir kitų asmenų atžvilgiu. Visiškai aišku, kad šio reiškinio negalima absoliučiai išvengti, kadangi konflikto priežasčių yra daug, tačiau protinga visuomenės politika turėtų būti siekiama kuo greičiau šiuos konfliktus panaikinti. Kiekvienas ginčas daro neįkainojamai didelę neigiamą įtaką visuomenės dvasiai, jeigu jis kaip galima greičiau nėra pašalinamas.⁵⁵ Todėl atsiranda poreikis nustatyti galimybę spręsti asmenų ginčus paprastesne ir operatyvesne tvarka, nepradedant teismo proceso. Būtent tokią galimybę ir užtikrina ikiteisminės ginčų nagrinėjimo

⁵⁴ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.

⁵⁵ Cit. pagal: Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. 1999, Nr. 33(1). P. 46.

procedūros, kurios yra skirtos tam, kad ginčai būtų išspręsti taikiai, nesikreipiant į teismą ir nepradedant teismo proceso. Ir tik tuo atveju, jei šalims nepavyks išspręsti tarpusavio ginčo taikiai arba suinteresuoto asmens netenkina neteisminės institucijos priimtas sprendimas, yra galima kreiptis teisminės gynybos.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas teisminės gynybos principo esmę, taip pat akcentuoja ir galimybę taikyti ikiteisminę ginčų nagrinėjimo tvarką: Teisė kreiptis į teismą yra absoliuti; asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą negali būti dirbtinai suvaržoma, taip pat negali būti nepagrįstai apsunkinamas jos įgyvendinimas. [...] Kartu pabrėžtina, jog konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą įstatymų leidėjas gali nustatyti tik tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, siekiantis apginti, jo manymu, pažeistas teises ir laisves visais atvejais galėtų kreiptis į teismą tik tiesiogiai. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisminė ginčų sprendimo tvarka, tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme.⁵⁶ Iš Konstitucinio Teismo išsakytos pozicijos galima daryti išvadą, kad privaloma ikiteisminė ginčų nagrinėjimo tvarka nėra laikoma nepagrįstu teisės kreiptis į teismą suvaržymu bei apsunkinimu. Be to, Konstitucinis Teismas aiškiai nurodo, kad įstatymų leidėjas yra laisvas nustatyti ikiteisminę ginčų nagrinėjimo tvarką, tačiau tokios tvarkos nustatymas visgi negali pažeisti teisės kreiptis dėl pažeistų teisių gynybos į teismą, todėl įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį reguliavimą, pagal kurį, asmuo nepatenkintas priimtu sprendimu, galėtų jį apskusti teisme.

Analogišką poziciją dar 1999 metais priimtoje nutartyje išsakė ir LAT. Byloje kilo ginčas dėl žemės suteikimo tretiesiems asmenims pripažinimo neteisėtu ir nuosavybės teisės į ginčo žemės sklypą atkūrimo natūra. Vadovaujantis galiojusi teisiniu reglamentavimu, šie reikalavimai galėjo būti teismo nagrinėjimo dalyku tik tada, kai buvo pasinaudota privaloma išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarka. Ieškovas kreipėsi į teismą nesilaikydamas įstatymuose nustatytos privalomos neteisminės ginčų nagrinėjimo tvarkos – nesikreipęs į kompetentingas institucijas dėl reikalavimų patenkinimo. LAT pabrėžė, kad: reikalavimas prieš kreipiantis į teismą bandyti ginčą išspręsti neteisimine tvarka negali būti vertinamas kaip konstitucinės teisės kreiptis į teismą varžymas ar ribojimas, jeigu tokia tvarka yra nustatyta įstatymu, nėra pernelyg biurokратиška ar sudėtinga, ir jeigu po to, kai asmuo šį reikalavimą įvykdo, jam yra suteikiama galimybė kreiptis į teismą. Jeigu šių trijų kriterijų yra paisoma, išankstinė neteisminė ginčo sprendimo tvarka vertintina kaip racionalus teisės institutas. Jis įgalina ginčus išspręsti mažesnėmis laiko ir finansinėmis sąnaudomis tiek piliečiams,

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.

ties valstybei. Sprendžiant klausimą, ar išankstinė neteisminė ginčo sprendimo tvarka iš tiesų yra nustatyta pagrįstai ir ar ji neprieštarauja konstitucinei teisei kreiptis į teismą, taip pat reikia atsižvelgti į ginčo specifiką bei į teismo ir kitų valstybės institucijų kompetencijos atribojimo būtinumą. Ginčų, susijusių su žeme, specifiką apsprendžia ta aplinkybė, jog jų sprendimas siejasi ne tik su teisės, bet ir techniniais – žemėtvarkos ir žemėnaudos projektavimo, matavimo, kitais klausimais, kurių sprendimas neįeina į teismo kompetenciją. Be to, pažymėtina, kad išankstine neteisimine tvarka sprendžiant ginčus, susijusius su nuosavybės teisės atkūrimu į žemę, teisės aktai pakankamai detalai sureguliuoja piliečių prašymų nagrinėjimo tvarką ir nustato atitinkamų sprendimų priėmimo terminus [...]. Todėl įstatymų nustatyta išankstinė neteisminė kai kurių ginčų, susijusių su žeme, sprendimo tvarka yra pateisinama.⁵⁷ Šioje byloje LAT ne tik detalai aptarė, kodėl konkrečiu atveju privaloma išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarka yra pagrįsta, bet ir nustatė bendras sąlygas, kurių būvimas lemia tai, kad šis ginčų sprendimo būdas negali būti laikoma nepagrįstu asmens konstitucinės teisės kreiptis į teismą varžymu. Todėl asmens teisės kreiptis į teismą neriboja reikalavimas laikytis tokių išankstinių ginčų nagrinėjimo ne teisme procedūrų, kurios:

1. yra nustatytos įstatymu;
2. nėra per daug biurokратиškos ir sudėtingos;
3. palieka galimybę asmeniui, pasinaudojusiam išankstine ginčų nagrinėjimo procedūra, kreiptis į teismą.

Atsižvelgiant į pateiktus argumentus manytina, kad reikalavimas laikytis privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos tam tikrais atvejais yra laikomas pagrįstu, o tai, kad nesilaikius šio reikalavimo ginčas nėra priskirtinas teismui, neprieštarauja teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principui. Kitaip yra kai pačios šalys sutartyje nustato ikiteisminę ginčų sprendimo tvarką, kai tokia ginčų sprendimo tvarka nėra įsakmiai nurodyta įstatymuose. LAT yra konstatavęs, kad tokios sutartinės pareigos nesilaikymas gali būti pagrindas teismui vertinti, ar dėl jo nekilo žalos (žala nepadidėjo), tačiau negali tapti teisės kreiptis į teismą ribojimu. Priešinga išvada prieštarautų Konstitucinio Teismo doktrinai ir CPK 5 straipsnio 2 daliai, pagal kurią atsisakymas teisės kreiptis į teismą negalioja.⁵⁸ Todėl net ir tuo atveju, jei šalys yra susitarusios laikytis išankstinės ginčų sprendimo tvarkos, tačiau šio susitarimo nevykdo, teismas turėtų priimti ieškinį ir pradėti bylos nagrinėjimą.

Vis dėlto gali pasitaikyti situacijų, kai net ir įstatymuose nustatytas reikalavimas laikytis ikiteisminės ginčų nagrinėjimo tvarkos neproporcingai suvaržys asmens galimybę pažeistas

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje M. Jankauskas v. Jonavos rajono žemėtvarkos skyrius, Nr. 3K-3-49/1999.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje P. D. ir kt. v. Uždaroji akcinė bendrovė „Novaturas“, Nr. 3K-3-30/2013.

teisės ginti teismine tvarka. Tokia situacija gali susiklostyti tada, jei institucijos, privalančios spręsti ginčą ikiteismine tvarka, dėl tam tikrų objektyvių arba subjektyvių priežasčių, kaip pavyzdžiui laiko stoka arba neteisėtas interesas užtęsti ginčo nagrinėjimą ir užkirsti kelią asmeniui kreiptis į teismą, nenagrinėja arba nepagrįstai ilgai nagrinėja asmens reikalavimų, todėl asmuo iš viso praranda teisę kreiptis į teismą dėl pažeidžiamų subjektinių teisių ar teisėtų interesų gynimo. Siekdamas nesudaryti prielaidų tokioms situacijoms atsirasti ir išvengti teisės kreiptis į teismą nepagrįsto apribojimo, LAT, nurodė, kad [...] Lietuvos CPK 150 straipsnio 1 dalies 2 punktą ir kitus įstatymus, nustatančius privalomą išankstinę neteisminę ginčo sprendimo tvarką, būtina aiškinti Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalies, įtvirtinančios teisę kreiptis į teismą, kontekste. Tai reiškia, kad sprendžiant klausimą, ar asmuo laikėsi įstatymo nustatytos išankstinės neteisminės ginčo sprendimo tvarkos, būtina atsižvelgti ne tik į piliečio, bet ir į atitinkamų valstybės institucijų, į kurias pilietis kreipėsi, atliktus veiksmus. Tais atvejais, kai piliečio prašymas nėra svarstomas ir per teisės aktuose nustatytus terminus nepriimamas joks sprendimas arba valstybės ar savivaldos institucijos neatlieka veiksmų, kuriuos jos privalo atlikti, negali būti pripažįstama, kad pilietis nesilaikė išankstinės neteisminės ginčo nagrinėjimo tvarkos. Priešingu atveju reikėtų, kad konstitucinė teisė kreiptis į teismą tampa priklausoma nuo įvairių nepagrįstų biurokratinių reikalavimų ar klausimo sprendimo vilkinimo.⁵⁹ Byloje 3K-3-60/2011 taip pat kilo ginčas dėl apskrities viršininko administracijos neveikimo – sprendimas dėl nuosavybės teisių į žemės sklypą atkūrimo nebuvo priimamas. Atsakovas vienu iš kasacinio skundo argumentu nurodė tai, kad klausimai dėl nuosavybės teisių į žemę atkūrimą yra sprendžiami teismuose tik tuo atveju, jei pareiškėjas laikėsi išankstinės šių klausimų nagrinėjimo tvarkos. Todėl teisme gali būti skundžiamas tik apskrities viršininko administracijos priimtas sprendimas, kurio šiuo atveju priimta nebuvo. Atsižvelgiant į tai, kasatoriaus teigimu, ieškovo pareiškimas visai neturi būti nagrinėjamas teisme. Atsakydamas į tokius kasatoriaus argumentus, LAT konstatavo: asmens teisės nuosavybės teisių atkūrimo procese gali būti pažeidžiamos tiek institucijų veiksmais, tiek ir neveikimu (vilkinimu), todėl aplinkybė, kad nėra priimto sprendimo dėl nuosavybės teisių atkūrimo, neužkerta kelio asmeniui ginti savo teises siekiant pašalinti pažeidimą – sprendimo priėmimo vilkinimą. Teisėjų kolegija taip pat nesutinka su kasatoriumi, kad kreipiantis į teismą nebuvo laikytasi ikiteisminės ginčo nagrinėjimo tvarkos. Pagal Žemės reformos įstatymo 18 straipsnį (ieškinio pateikimo teismui dieną, t. y. 2008 m. liepos 3 d. galiojusi redakcija), kuriuo remiasi kasatorius, ikiteisminės nagrinėjimo tvarkos dėl apskrities viršininko neveikimo (vilkinimo) nenustatyta.⁶⁰ Šioje byloje LAT iš esmės nustato, kad tuo atveju, kai ikiteismine

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje P. Čyžius ir kt. v. Panevėžio apskrities viršininko administracija ir kt., Nr. 3K-3-583/2000.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Č. M. v. Alytaus apskrities viršininko administracija ir kt., Nr. 3K-3-60/2011.

tvarka sprendimą privalantis priimti subjektas – apskrities viršininko administracija, neatlieka jai priskirtų funkcijų, suinteresuotas asmuo gali kreiptis į teismą neatsižvelgdamas į tai, kad formaliai žiūrint, nebuvo laikytasi ikiteisminės sprendimo tvarkos, nes yra skundžiamas apskrities viršininko administracijos neveikimas, o toks apskundimas nereikalauja jokios ikiteisminės tvarkos laikymosi. Toks išaiškinimas iš esmės panaikina galimybę nepagrįstai riboti teisminės gynybos prieinamumą šioje srityje.

Pasitaiko situacijų, kai formaliai vertinant, privaloma išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarka turi būti taikytina, tačiau atsižvelgiant į faktines susiklosčiusių santykių aplinkybes konstatuotina, kad asmuo gali reikšti savo reikalavimus tiesiogiai teisme, todėl kiekvienu konkrečiu atveju būtina įvertinti susiklosčiusius santykius ir netaikyti įstatymų formaliai. LAT yra konstatavęs⁶¹, kad nustatant ar suinteresuotam asmeniui privaloma buvo laikytis privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos, pirmiausia yra reikalinga kvalifikuoti teisinius santykius, identifikuoti ginčo dalyką, bet taip pat reikia atsižvelgti į šalių interesus. Pavyzdžiui, Vartotojų ir energetikos įmonių skundus, dėl energetikos įmonių veiksmų bei neveikimo, *inter alia* vartotojų skundus dėl netinkamo suvartotos energijos apskaitos bei dėl to atsirandančio nepagrįsto reikalavimo sumokėti, ikiteisimine tvarka privalomai nagrinėja Valstybinė kainų ir energetikos komisija, tačiau ši ginčų sprendimo tvarka nėra privaloma, kai energijos tiekėjas siekia išieškoti vartotojo įsiskolinimą už suvartotą energiją, todėl reikalavimas laikytis išankstinės ginčų nagrinėjimo tvarkos šiuo atveju netaikytinas, nes skundžiami ne energetikos įmonės, bet vartotojo veiksmai, o pats reikalavimas kyla iš sutartinių santykių – yra siekiama išieškoti skolą už suteiktas paslaugas. LAT pabrėžia, kad kitoks šios įstatymo nuostatos aiškinimas būtų neprotingas, nes suponuotų išvadą, jog energetikos įmonė, reikšdama reikalavimą dėl apmokėjimo už vartotojo sunaudotą šilumos energiją, kreipdamasi į Inspekciją pati kvestionuoja savo atliktos energijos apskaitos teisingumą. Privalomos išankstinės ginčų sprendimo ne teismo tvarkos taip pat neturi būti laikomasi ir tada, kai klausimas, kuriam ši ginčų sprendimo tvarka yra nustatyta, yra sprendžiamas atnaujinus procesą civilinėje byloje. Tai grindžiama tuo, kad proceso atnaujinimas – tai viena iš civilinio proceso stadijų, bet ne naujas procesas, o teisės normos nenustato galimybės į tokį teisminį bylos nagrinėjimą įterpti administracinę procedūrą.⁶² Privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos laikytis taip pat nereikia tuo atveju, jei asmuo gina savo savininko teises. Savininko teisių gynimą reglamentuojančių teisės normų [...] taikymas nėra ribojamas ikiteisminės ginčo nagrinėjimo tvarkos laikymusi, nepriklausomai nuo to, ar savininko teisių pažeidimas pasireiškia jam

⁶¹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje uždaroji akcinė bendrovė „Vilniaus energija“ v. D. S., Nr. 3K-3-589/2013.

⁶² Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje pagal Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir O. L. pareiškimus, Nr. 3K-3-323/2012.

nuosavybės teise priklausančiame žemės sklype pastatant kito asmens statinius, ar kitaip pažeidžiant savininko teises. Statybos įstatymo 28 straipsnyje reglamentuota savavališkos statybos padarinių šalinimo procedūra yra viešosios teisės institutas, skirtas užtikrinti statybos atitiktį ją reglamentuojantiems teisės aktams, teritorijų planavimo ir kitiems viešojo administravimo dokumentams, tačiau negalintis paneigti savininko teisių ginti savo nuosavybę nuo pažeidimų, kai asmuo, neturintis jokių teisių į kitam asmeniui priklausančią žemės sklypą, jame pastato statinius. Priešingas aiškinimas, kad tokiu atveju savininkas savo teises gali ginti tik pasinaudojęs Statybos įstatymo 28 straipsnyje nustatyta savavališkos statybos padarinių šalinimo tvarka, savininko teisių gynimą nepagrįstai apribotų ir padarytų priklausomą nuo įvairių viešojo administravimo subjektų valios[...].⁶³

Pažymėtina, kad sąlyginis civilinių bylų priskirtinumas ne visais atvejais yra privalomas suinteresuotiems asmenims ir ne visada ikiteisminių procedūrų nesilaikymas suponuoja teismo pareigą atsisakyti priimti ieškinį. Teisės aktai gali numatyti alternatyvų sąlyginį civilinių bylų priskirtinumą, kuris reiškia, kad tam tikrai ginčų kategorijai yra numatyta išankstinė neteisminė ginčų nagrinėjimo tvarka, tačiau suinteresuotas asmuo yra laisvas apsispręsti laikytis tokios tvarkos ar kreiptis tiesiogiai į teismą. Išankstino ginčų sprendimo ne teisme tvarkos nesilaikymas šiuo atveju nesuponuoja teismo pareigos atsisakyti priimti ieškinį, o jei asmuo nusprendė laikytis išankstinės neteisminės ginčo nagrinėjimo tvarkos ir ginčą nagrinėjančios institucijos sprendimas asmens netenkina, asmuo nepraranda galimybės apginti savo teises teisme. Tokio reglamentavimo pavyzdžiu galėtų būti laikomas Vartotojų teisių apsaugos įstatymas⁶⁴, kuriame nustatyta neteisminė vartotojų teisių gynimo tvarka. Tačiau įstatymo nuostatos nesusiaurina vartotojo teisės kreiptis į teismą. Todėl vartotojams nėra nustatyta privaloma išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarka, asmenys yra laisvi kreiptis į teismą bet kuriuo metu, net ir vykstant skundo nagrinėjimui vartotojų teises ginančioje institucijoje, o kreipimasis į teismą po to, kai yra priimtas tokios institucijos sprendimas nėra laikomas sprendimo apskundimu.⁶⁵ Ginčo nagrinėjimas vartotojų teisių apsaugos institucijoje reiškia galimybę šalims išspręsti kilusį ginčą nesikreipiant į teismą, t. y. operatyviai ir nepatiriant didesnių laiko bei finansinių sąnaudų, o vartotojų teisių apsaugos institucija šalių ginče veikia kaip tarpininkas, siekiantis taikaus ginčo sprendimo būdo.⁶⁶ Ir tik tuo atveju, kad nepavyksta ginčą išspręsti taikiai, vartotojų teises ginanti institucija priima sprendimą.

⁶³ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. uždaroji akcinė bendrovė „VJ Investicija“ ir kt., Nr. 3K-3-480/2013.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 94-1833.

⁶⁵ Lietuvos aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. Individuali įmonė „Žiebtuvas“, Nr. 3K-3-534/2012.

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Init“ v. A. N. R. ir kt., Nr. 3K-3-416/2013.

Privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos laikymasis pats savaime galėtų būti laikomas teisminės gynybos prieinamumo ribojimu: jei ieškovas ar pareiškėjas nesilaikė privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos, kai šia tvarka dar galima pasinaudoti, pareiškimas yra paliekamas nenagrinėtas, o tuo atveju, jei šios tvarkos laikytis jau nėra galima, teismas atsisako priimti ieškinį ir suinteresuotas asmuo praranda bet kokią galimybę apginti savo pažeistas teises teisme. Vis dėlto būtina yra atsižvelgti į tai, kad privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos nustatymas nėra savitikslis, neretai jis pasitelkiamas siekiant išspręsti kilusį ginčą paprasčiau, esant mažesnėms sąnaudoms, be to, tokios ginčų sprendimo tvarkos taikymą pagrindžia tai, kad kartais yra tikslinga, kad iš specifinių santykių, tokių kaip, pavyzdžiui, energijos vartojimas, atsirandančius ginčus pirmiausiai išnagrinėtų specifinių žinių turintis subjektas. Todėl manytina, kad privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos nustatymas yra pagrįstas ir nedaro neigiamos įtakos asmenų teisių gynimui.

2.4. Sutartinis civilinių bylų priskirtinumas, kaip teisėta teisminės gynybos atsisakymo galimybė

Veikiausiai kiekviena demokratinė valstybė siekia, kad visi asmenų ginčai būtų nagrinėjami teisėtumo ir šalių lygiateisiškumo sąlygomis teisme. CPK 5 str. 2 d. yra įtvirtinta imperatyvi sąlyga, draudžianti asmenims atsisakyti teisės kreiptis į teismą. Vadovaujantis šia sąlyga laikytina, kad susitarimai arba vienašaliai asmenų įsipareigojimai nesikreipti į teismą yra niekiniais ir nesukelia jokių teisinių pasekmių. Teismai akivaizdžiai niekinius įsipareigojimus turi pripažinti negaliojančiais *ex officio* net ir tuo atveju, jei suinteresuoti asmenys nepateikia tokio reikalavimo byloje. Toks reglamentavimas tik dar kartą patvirtina teisminės gynybos prieinamumo principo reikšmę pažeistų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynimo procese. Tačiau įstatymai taip pat numato, kad tam tikrais atvejais šalys savo susitarimu gali pasirinkti, kuri institucija nagrinės ateityje iškilsiančius jų ginčus. Toks šalių pasirinkimą leidžia sutartinis civilinių bylų priskirtinumas. Dažnai įgyvendindamos savo teisę pasirinkti ginčus nagrinėjančią instituciją, šalys perduoda ginčą spręsti arbitražui.

Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymo 3 str. 10 d. yra nurodyta, kad Komercinis arbitražas (toliau – arbitražas) – komercinio ginčo sprendimo būdas, kai fiziniai ar juridiniai asmenys, remdamiesi savo susitarimu, tarpusavio ginčui spręsti kreipiasi ar įsipareigoja kreiptis ne į teismą, o į savo susitarimu arba šio įstatymo nustatyta tvarka paskirtą arbitražą (arbitrus) (nesvarbu, ar arbitražo procesą organizuoja nuolatinė arbitražo institucija (institucinis arbitražas), ar vyksta *ad hoc* arbitražas), kuris (kurie) priima arbitražo teismo sprendimą,

privalomą ginčo šalims.⁶⁷ Vadovaujantis šiuo įstatyme pateiktu apibrėžimu, taip pat sistemiškai analizuojant CPK nustatytus atsisakymo priimti ieškinį bei pareiškimo palikimo nenagrinėto pagrindus darytina išvada, kad ginčo priskyrimas nagrinėti arbitražine tvarka reiškia teisės kreiptis į teismą atsisakymą, nes esant galiojančiam arbitražiniam susitarimui byla nebus nagrinėjama teisme, todėl arbitražinės išlygos nustatymas lemia teismų jurisdikcijos apribojimą. Tačiau šis teiginys, atrodytų, nedera su CPK įtvirtintu teisminės gynybos atsisakymo draudimu. Esant galiojančiai arbitražinei išlygai, vienintelė institucija, kuri yra kompetentinga išspręsti šalių ginčą – tai pasirinktas arbitražas. Todėl šioje situacijoje svarbu yra įvertinti, ar tokiu reguliavimu nėra siekiama apriboti teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo taikymą. Valstybės tikslas yra užtikrinti realų suteikiamų teisių įgyvendinimą. Taip pat ir teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas neturės jokios reikšmės tuo atveju, jei jis bus tik formaliai garantuojamas, todėl valstybė privalo nustatyti tokį reguliavimą, kad šis principas realiai veiktų, o nebūtų tik teisine fikcija.

Draudimas atsisakyti teisminės gynybos negali būti aiškinamas atsietai nuo teisės į teisminę gynybą principo paskirties. Šio principo pagalba yra siekiama, kad būtų suteikta reali ir efektyvi pažeistų subjektinių teisių bei teisėtų interesų gynyba, o tarp ginčo šalių būtų atkurta teisinė taika. Šiame darbe jau ne kartą buvo prieita išvados, kad teismo procesas yra efektyviausias asmenų teisių ir interesų gynimo būdas, kurio metu nepriklausomas ir nešališkas ginčo arbitras išsprendžia asmenų ginčą dėl teisės, yra užtikrinamos byloje dalyvaujančių asmenų procesinės teisės, garantuojamas šalių lygiateisiškumas bei galimybė apskūsti priimtą teismo sprendimą. Tačiau besiklostantys visuomeniniai santykiai lemia, kad ne visi išskylantys ginčais dėl teisės gali ir turi būti nagrinėjami teisme. Nors teismais yra reikalingi ir daugeliu atvejų nepakeičiami (stipri ir nepriklausoma teisminė valdžia, gerai organizuota ir efektyviai veikianti teismų sistema yra kiekvienos teisinės valstybės požymiai), tačiau alternatyvus ginčų sprendimas yra siektinas dėl savo konkretumo, paprastumo, greitumo, efektyvumo ir ekonomiškumo tose srityse, kuriose vadovaujasi dispozityvumo principu ir leidžiama pasirinkti savo elgesio modelį.⁶⁸ Todėl kartais pažeidžiamos teisės ir teisėti interesai gali būti efektyviau apginti ne teisme, o arbitraže. Vienas iš pagrindinių arbitražinio nagrinėjimo privalumų, lyginant su teisiniu bylos nagrinėjimu yra tai, kad arbitraže yra užtikrinamas konfidencialumas, viešai nėra skelbiamas nei ginčo turinys, nei net tai, kad ginčas tarp konkrečių šalių egzistavo. Tuo tarpu teisme nagrinėjamos bylos dažnai yra viešos, viešai yra skelbiamas bylų nagrinėjimo tvarkaraštis, atvirus teismo posėdžius gali stebėti žiūrovai, neturintys nieko bendro su nagrinėjama byla. Be to, arbitražinio proceso privalumais yra tai, kad toks procesas

⁶⁷ Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 39-961.

⁶⁸ Petrauskas F. Alternatyvaus ginčų nagrinėjimo raida, teisinė padėtis ir reglamentavimas // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18(2). P. 632.

yra lankstesnis, nes šalys yra laisvos pačios pasirinkti arbitrus, kuriais neretais be teisės specialistų, yra pasirenkami ir konkrečios sferos, iš kurios kyla ginčas, specialistai; šalys taip pat gali laisva valia nustatyti ginčo nagrinėjimo tvarką; taikytiną teisę; ginčo nagrinėjimo laiką ir vietą. Iš esmės visa arbitražinio nagrinėjimo tvarka priklauso nuo šalių dispozicijos, todėl arbitražas tai privatus teisingumas, kuriame svarbiausią vaidmenį vaidina šalys ir jų interesai, poreikiai, norai.⁶⁹ Šie bruožai lemia, kad kartais būtent šį teisių gynimo būdą pasirenka sutarties šalys, įtraukdamos arbitražinę išlygą į sutarties tekstą arba sudarydamos atskirą susitarimą dėl kylančių ginčų pašalinimo iš teismo jurisdikcijos ir perdavimo nagrinėti arbitražui. Tokiu būdu yra įgyvendinamas privatinėje teisėje vyraujantis sutarčių laisvės principas.

Galiausiai, ne mažiau svarbu nei tai, kad besiklostantys visuomeniniai santykiai reikalauja spręsti ginčus ne tik teisme, bet ir kitose institucijose arba kad tokiu būdu yra įgyvendinamas sutarčių laisvės principas, yra taip pat ir tai, kad esant įstatyme nustatytiems formaliems pagrindams, arbitražo priimtas sprendimas tam tikrais atvejais gali būti apskūstas teismui. Toks skundžiamas sprendimas gali būti teismo panaikintas. Todėl teisminė valdžia turi tam tikras, nors ir ribotas, galimybes prižiūrėti teisingumo vykdymą arbitražinio nagrinėjimo metu ir užtikrinti tinkamo proceso garantijų taikymą.

Dar vienas argumentas pagrindžiantis tai, kad arbitražinis ginčų nagrinėjimas neprieštarauja teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principui yra tai, kad arbitražinis ginčo nagrinėjimas gali būti laikomas teismo nagrinėjimo pakaitalu, o pats arbitražas tam tikra prasme – *quasi* teismu: ginčą nagrinėjantys arbitrai tiria įrodymus, priima sprendimus, kurie yra privalomi šalims ir gali būti įgyvendinami priverstine tvarka. Arbitražine tvarka išspręstas ginčas negali būti nagrinėjamas pakartotinai nei teisme, nei arbitraže, o priimtas sprendimas gali būti peržiūrėtas teisme tik esant formaliems, įstatyme nurodytiems, pagrindams. Civilinio proceso kodekso komentaro autoriai taip pat laikosi pozicijos, kad arbitražinis procesas yra laikomas tarsi teismo proceso alternatyva ir imperatyvus draudimas atsisakyti teisės kreiptis į teismą nėra taikomas arbitražiniam susitarimui. Kadangi arbitražas yra teismo proceso alternatyva, arbitražinis susitarimas yra teisėtas atsisakymas kreiptis į teismą. Dėl šios priežasties galiojantis arbitražinis susitarimas yra kliūtis kreiptis į teismą.⁷⁰ LAT byloje JAV ribotos atsakomybės bendrovė „Main Bridge, L. L. C“ v. UAB „Lakvita“ pateikė tokius argumentus dėl arbitražinio susitarimo privalomumo ir pareigos nagrinėti ginčą arbitraže: galiojantis arbitražinis susitarimas, kaip ir kiekviena kita sutartis, šalims yra privalomas (CK 6.189 straipsnio 1 dalis) ir jo būtina laikytis (*pacta sunt servanda*). Arbitražinio susitarimo sudarymas kartu reiškia, kad šalys atsisako

⁶⁹ Грешников И. П. Международный и внутренний арбитраж. Понятие и компетенция // Юрист. 2005, № 4, <http://journal.zakon.kz/203684-mezhdunarodnyj-i-vnutrennij-arbitrazh.html>, prisijungimo laikas: 2013-10-18.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. T. 1. P. 58.

nagrinėti tarpusavio ginčus teismine tvarka. Arbitražinio susitarimo atveju netaikoma CPK 4 straipsnio 2 dalis, nes arbitražas yra valstybės pripažinta alternatyvi ginčų sprendimo procedūra, kurios metu priimtus arbitrų sprendimus valstybė įsipareigoja vykdyti taip pat, kaip ir teismo sprendimus.⁷¹ Pažymėtina, kad sprendimas yra priimtas dar galiojant senajam CPK, kuriame draudimas atsisakyti teisės kreiptis į teismą buvo įtvirtintas 4 str. 2 d.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 str. 1 d. yra nurodyta: nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas [...] jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama [...] pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo. Kadangi teismo proceso atsisakymas arbitražinio nagrinėjimo naudai nėra retas reiškinys, EŽTT, kaip institucijai, užtikrinančiai Konvencijoje įtvirtintų teisių įgyvendinimą, yra tekę išreikšti savo poziciją teisės kreiptis į teismą atsisakymo klausimu. Dar 1980 metais priimtame sprendime byloje *Deweere v. Belgija*⁷² EŽTT tarp kitko nurodė, kad daugelio Europos Konvencijos narių teisinėse sistemose yra numatyta galimybė atsisakyti savo teisės į teismą. Toks asmenų atsisakymas yra galimas tiek privatinės teisės srityje, kai šalys nustato arbitražinę išlygą, tiek ir baudžiamojame teisme, kai šalys, pavyzdžiui, gali savanoriškai sumokėti baudą nesikreipdamos į teismą. Toks atsisakymas, kuris yra naudingas ir privačiam asmeniui, ir valstybei, anot EŽTT, iš esmės neprieštarauja Konvencijos 6 str. Plačiau apie galimybę atsisakyti teisės į teismą EŽTT pasisako byloje *Suovaniemi ir kiti v. Suomija*⁷³. Pareiškėjas kreipėsi į EŽTT nurydamas, kad buvo pažeista jo teisė į teisingą teismą bei teisė turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitražą, nes nacionaliniai teismai patvirtino arbitražo, kurio du arbitrai buvo šališki, sprendimą. Atsakydamas į pareiškėjo skundą EŽTT pasisakė apie Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtintų teisių, *inter alia* teisės kreiptis pažeistų teisių gynybos į teismą, atsisakymą. Teismas nurodė, jog nėra abejonių, kad Konvencijos 6 str. 1 d. prasme teismo proceso atsisakymas arbitražinio nagrinėjimo naudai yra galimas. Tačiau atsisakymas teisės kreiptis į teismą jokių būdu nereiškia, kad yra atsisakoma visų 6 str. 1 d. nurodytų procesinių garantijų. Aiškus atsisakymas nuo Konvencijoje nurodytų laisvių yra galimas tik jei jis yra „leistinas“, jis gali būti taikomas tik kai kurioms iš teisių, tam tikroms – nėra galimas. Skirtumas gali būti daromas net ir tarp atskirų teisių, nurodytų Konvencijos 6 straipsnyje. Todėl teisės į teisminę gynybą atsisakymas nereiškia, kad atsisakoma visų 6 str.1 d. nurodytų teisių, o tik jų dalies. Be to, procesinių teisių atsisakymas galios Konvencijos prasme tada, jei jis bus paremtas minimaliomis procesinėmis garantijomis, kurios turi būti proporcingos atsisakomų teisių svarbai.

⁷¹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje JAV ribotos atsakomybės bendrovė „Main Bridge, L. L. C“ v. UAB „Lakvita“, Nr. 3K-3-681/2002.

⁷² Europos Žmogaus Teisių teismo 1980 m. vasario 27 d. sprendimas byloje *Deweere v. Belgium*, Nr. 6903/75.

⁷³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Suovaniemi and Others v. Finland*, Nr.31737/96.

Byloje *Bramelid and Malmström v. Švedija*⁷⁴ iškilo klausimas, ar privalomas arbitražinis nagrinėjimas bei ribota galimybė apskusti priimta sprendimą neprieštarauja Konvencijos 6 str. 1 d. EŽTT šioje byloje aiškiai nurodo, kad arbitražas gali būti savanoriškas, kai šalys laisva valia pasirenka arbitražinį nagrinėjimą, kaip savo ginčų sprendimo būdą, bei privalomas arbitražas, kurį nustato valstybinis reguliavimas. Tokiu atveju, kai įstatymų leidėjas nustato privalomą arbitražą, šalys neturi jokių kitų galimybių, kaip tik perduoti savo ginčą nagrinėti arbitražui ir arbitražas turi užtikrinti Konvencijos 6 str. numatytų procesinių garantijų taikymą. Šioje byloje EŽTT pasisakydamas apie privalomą arbitražą, labai panašiai kaip ir kitose bylose, kuriose buvo keliamas klausimas dėl savanoriško ginčo perdavimo arbitražams, nurodė, kad atsisakymas teisės kreiptis į teismą yra galimas, tačiau asmenys, kuriems yra perduoti ginčai, taip pat turi laikytis Konvencijos 6 str.1 d. numatytų tinkamo proceso garantijų arba tokius ginčus nagrinėjančius subjektus turi prižiūrėti institucijos, besilaikančios šių įsipareigojimų. Byloje *Jakob BOSS Söhne KG v. Vokietija*⁷⁵ EŽTT įvardija institucijas, galinčias vykdyti arbitražinių procesų priežiūrą. Tokiomis institucijomis yra nacionaliniai teismai. Vien tai, kad pareiškėjas savo noru yra atsisakęs teisės į teisminę gynybą ir sudaręs arbitražinį susitarimą, nereiškia, kad valstybės atsakomybė yra visiškai eliminuojama. Nacionaliniai teismai privalo vykdyti arbitražo procedūrų kontrolę, tam, kad būtų užtikrintas teisingumas arbitražiniame procese. Tokiu būdu EŽTT nurodė, kad valstybių teismai, kontroliuojami arbitražinių procesų teisėtumą, užtikrins teisės į teisminę gynybą atsisakymo minimalias procesines garantijas.

Kaip matyti iš pateiktų bylų analizė, EŽTT leidžia tiek valstybėms, tiek šalims nustatyti, kad tam tikri ginčai bus sprendžiami arbitraže, tai yra EŽTT leidžia atsisakyti teisės į teismą, kaip vienos iš Konvencijos 6 str. įtvirtintų teisių. Toks atsisakymas, anot EŽTT, reiškia, kad atsisakoma ne visų Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtintų teisių, o tik tam tikros jų dalies, kai kurių teisių atsisakyti visai nėra galima. Toks aiškinimas iš esmės reiškia, kad Konvencijai neprieštarauja tai, jog arbitražiniame ginčo nagrinėjime valstybė ginčo šalims suteikia mažiau tinkamo proceso garantijų, negu kad teismo nagrinėjimo metu. Štai, pavyzdžiui, byloje *Suovaniemi ir kiti v. Suomija*⁷⁶ EŽTT nurodė, kad vienu iš arbitražo tikslų gali būti siekis išvengti viešumo. Iš to išplaukia, kad gali būti apribota teisė į viešą bylos nagrinėjimą. Be to, viešo bylos nagrinėjimo atsisakymas perduodant ginčą nagrinėti arbitražui net nebūtinai turi būti aiškiai šalių išreikštas, nes toks atsisakymas kyla iš arbitražinio susitarimo prigimties. Tačiau teismo nagrinėjimo bei viešumo principo atsisakymas nereiškia, kad gali būti atsisakoma ir

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Bramelid and Malmström v. Sweden*, Nr.8588/79.

⁷⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. gruodžio 2 d. sprendimas byloje *Jakob BOSS Söhne KG v. Germany*, Nr.18479/91.

⁷⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Suovaniemi and Others v. Finland*, Nr.31737/96.

kitų Konvencijoje įtvirtintų teisių, kaip, pavyzdžiui, teisė į nešališką ginčo arbitražą negali būti ribojama. Aptarus EŽTT praktiką kai kuriuose bylose [...], galima teigti, kad asmenys [...] gali savo valia iš dalies atsisakyti teisės į teisminę gynybą, tačiau iš ginčo šalių negalima atimti jų teisės į tinkamą ir sąžiningą ginčų sprendimo procesą bei teisės būti išklaustytiems.⁷⁷

Manytina, kad ginčo perdavimas nagrinėti arbitražui nėra laikomas teisė į teisminę gynybą atsisakymu tikrąja prasme, o tik pasirinkimu kitos ginčą nagrinėjančios institucijos. Dar svarbiau, kad arbitražinio nagrinėjimo pasirinkimas nesuponuoja galimybės proceso metu pažeisti tinkamo proceso garantijas ir neginti pažeistų asmenų teisių. Todėl teisės į teismą atsisakymas arbitražinio proceso naudai neprieštaruja teisminės gynybos prieinamumo principui.

⁷⁷ Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 94.

3. BENDROSIOS KOMPETENCIJOS BEI ADMINISTRACINIŲ TEISMŲ KOMPETENCIJOS ATRIBOJIMO PROBLEMOS.

Civilinių bylų priskirtinumas nustato visumą bylų, nagrinėjamų teismuose civilinio proceso tvarka, tai yra, atriboja teismų, nagrinėjančių bylas civilinio proceso tvarka, kompetenciją tiek nuo kitų ginčus dėl teisės sprendžiančių institucijų, tiek ir nuo kitų proceso formų vieningoje teismų sistemoje (baudžiamasis procesas) bei nuo kitų teismų sistemų (administracinių) teismų kompetencijos. Baudžiamojo ir civilinio proceso tvarka nagrinėjami ginčai skiriasi iš esmės, todėl manytume, kad kompetencijos atribojimo problemos šioje srityje pakankamai retos. Tačiau civilinio ir administracinio proceso tvarka nagrinėjami ginčai turi tam tikrų panašumų ir kompetencijos atribojimo problema šioje srityje neretai išskyla. Todėl toliau panagrinėsime kai kuriuos kompetencijos atribojimo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų aspektus.

3.1. Bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams priskirtinų ginčų atribojimo reikšmė.

Lietuvos Respublikoje veikia kelios teismų sistemos – Konstitucinis teismas, bendrosios kompetencijos bei administraciniai teismai. Administraciniai teismai, kaip ir bendrosios kompetencijos teismai, sprendžia dviejų šalių ginčus dėl teisės, todėl šių dviejų teismų sistemų funkcijos yra panašios. Tačiau tarp atskirų teismų sistemų pastebėtina ir skirtumų, dėl šios priežasties nėra galima, kad ginčą, priskirtiną nagrinėti, pavyzdžiui, bendrosios kompetencijos teismui, išnagrinėtų administracinis teismas. Įsteigus Lietuvoje specializuotus administracinius teismus, įstatymų leidėjui atsirado naujas iššūkis – kompetencijos tarp bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų atribojimas. Teisinio preciziškumo sumetimais kiekvienas administracinio pobūdžio reikalavimas turėtų būti sprendžiamas administraciniame teisme, o civilinio pobūdžio – bendrosios kompetencijos teismuose.⁷⁸ Tačiau tokia ideali tvarka nėra įmanoma atsižvelgiant į besiklostančių visuomeninių santykių įvairovę, kuriuose neretai susipina tiek administraciniai teisiniai, tiek šalių privatiniai santykiai.

Visuotinai yra siekiama, kad asmenų ginčai dėl teisės būtų sprendžiami operatyviai. Tačiau neaiškus priskirtinumo atribojimo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų reglamentavimas, gali lemti suinteresuoto asmens klaidą kreipiantis į teismą, bei dėl to užsitęsusi teisminių procesą. Be to, kartais toks asmens suklydimas gali visai atimti galimybę apginti pažeistas teises, nes gali pasibaigti ieškinio senaties terminas reikalavimams pareikšti,

⁷⁸ Paužaitė- Kulvinskienė J. Administracinė justicija: teorija ir praktika. Vilnius: Justitia, 2005. P. 135.

sueiti kiti procesiniai terminai arba atsakovas gali pasinaudoti susiklosčiusia situacija ir, pavyzdžiui, perleisti visą turimą turtą. Pasitaiko situacijų, kai ir patys teismai nėra tikri, kuriai teismų sistemai byla priskirtina. Tokiu atveju iškyla vadinamas ginčas dėl kompetencijos.⁷⁹

EŽTT neaiškų kompetencijos tarp skirtingų teismų sistemų atribojimą sieja su Konvencijos 6 str. 1 d. numatytų teisių pažeidimu. Aptardami teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principą nustatėme, kad jo turinys yra platus ir šio principo galiojimas nesibaigia iškelus bylą teisme, o apima visas tinkamo proceso garantijas.⁸⁰ Todėl atribojant kompetenciją tarp bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų, neišvengiamai kyla poreikis nustatyti tokį reglamentavimą, kuris leistų asmenims efektyviai ginti pažeistas teisės ir teisėtus interesus teismuose bei nesikirstų su Konvencijos 6 str. 1 d. nustatytais teisėmis. Viena iš tokių teisių, kuri gali būti pažeidžiama netinkamu šio klausimo sureguliuavimu – teisė į bylos išnagrinėjimą per protingą laiką. Byloje Baburin v. Rusija⁸¹ buvo konstatuotas Konvencijos 6 str. 1 d. nustatytos teisės į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą pažeidimas. EŽTT šioje byloje priminė, kad protingas bylos išnagrinėjimo terminas nustatomas atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir gali priklausyti nuo šių Teismo praktikoje nustatytų kriterijų: bylos sudėtingumas, pareiškėjo ir atitinkamų valstybės valdžios institucijų elgesys, byloje nagrinėjamo klausimo svarba pareiškėjui. Nepagrįstai užsitęsusio pareiškėjo bylos nagrinėjimo nacionaliniuose teismuose priešastimi buvo tai, kad teismai negalėjo nustatyti, kuriai teismų sistemai byla yra priskirtina: bendrosios kompetencijos arba arbitražiniams teismams⁸², todėl byla buvo kelis kartus perduodama iš vieno teismo į kitą. Tokia situacija, anot EŽTT, reiškia, kad yra pažeidžiama Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtinta suinteresuotų asmenų teisė į bylos išnagrinėjimą per protingą terminą. LAT 2000 m. spalio 31 d. nutartyje taip pat pabrėžia efektyvaus teismų kompetencijos atribojimo mechanizmo reikšmę: bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimas yra susijęs su viešu interesu, nes nuo šio klausimo sprendimo priklauso, ar bus užtikrinta žmogaus teisė į operatyvų teismo procesą, kurią garantuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalis. Todėl normos, reglamentuojančios rūšinį teisingumą, privalo būti aiškinamos ir taikomos atsižvelgiant į piliečių interesus. Pagal Konstitucijos 5 straipsnį valdžios įstaigos, taigi ir teismų sistema, privalo tarnauti žmonėms. Todėl bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimo klausimas turi

⁷⁹Teorijoje yra išskiriami dviejų rūšių ginčai dėl kompetencijos, kylantys tarp bendrosios kompetencijos bei administracinių teismų – tai pozityvūs ir negatyvūs ginčai. Pozityvaus ginčo atveju tiek bendrosios kompetencijos, tiek ir administraciniai teismai laiko save kompetentingais išnagrinėti konkrečią bylą, todėl šiuo atveju atsiranda tam tikra teismų konkurencija dėl bylos. Kitaip nei pozityvus, negatyvus ginčas pasireiškia tuo, kad joks teismas nepriima nagrinėti bylos ir nukreipia ginčą į kitą teismą

⁸⁰ Plačiau apie tai žiūrėti antrą darbo skyrių.

⁸¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. kovo 24 d. sprendimas byloje Baburin v. Russia, Nr. 55520/00.

⁸² Pažymėtina, kad Rusijos Federacijoje arbitražinis teismas nėra suprantamas taip, kaip tai yra suprantama pagal Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymą, bet yra laikoma, kad arbitražiniai teismai sudaro savarankišką teismų sistemą, esančią šalia bendrosios kompetencijos teismų, kurioje nagrinėjami ekonominio pobūdžio ginčai.

būti sprendžiamas tokiu būdu, kuris yra labiausiai priimtinas žmonėms ir užtikrintų Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje garantuotą žmogaus teisę į operatyvų teismo procesą.⁸³

Efektyvaus bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimo mechanizmo nebūvimas suponuoja ir teisinio tikrumo principo pažeidimą. Teisinio tikrumo principas suteikia tam tikro teisinio santykio dalyviams galimybę iš anksto prognozuoti savo veiksmų rezultatus, tarp kitko suteikia viltį, kad bus apgintos šių asmenų pažeistos teisės, kad sprendžiant iškilusį ginčą teisę taikančio subjekto veiksmai taip pat bus numanomi ir nesikeis kiekvienu konkrečiu atveju.⁸⁴ Konstitucinis teismas yra pažymėjęs⁸⁵, kad teisinio saugumo (tikrumo) principas yra sudėtinė teisinės valstybės principo dalimi, vienu iš jo elementų, ir reiškia, kad valstybė privalo užtikrinti savo reguliavimo tikrumą ir stabilumą, taip pat apsaugoti teisinių santykių dalyvių teisėtus lūkesčius, todėl pats savaime teisinio tikrumo principo pažeidimas suponuoja ir teisinės valstybės principo pažeidimą.

Dėl šių priežasčių yra suprantama, kad siekiant užtikrinti tinkamą teismų sistemos funkcionavimą atsirado būtinybė nustatyti toki reguliavimą, kad suinteresuoti asmenys ir teismai galėtų vienareikšmiškai nustatyti, kuri iš esamų teismų sistemų turėtų nagrinėti konkretų ginčą, tai yra, nustatyti bylos priskirtinumą.

3.2. Bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimo būdai. Specialioji teisėjų kolegija ginčams dėl priskirtinumo spręsti.

Yra išskiriami keli priskirtinumo bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams atribojimo būdai. Visų pirma, tam tikros priskirtinumo atribojimą reglamentuojančios taisyklės yra nustatomas pozityviosios teisės normose. Štai CPK 22 str. reguliavimas suponuoja, kad visi reikalavimai, kylantys iš privatinų asmenų santykių, yra priskirtini nagrinėti civilinio proceso tvarka, ABTĮ 15 str. yra nurodyti ginčai, nagrinėjami administracinio proceso tvarka. Be to, šio įstatymo 16 str. yra nustatyti administracinio proceso ribojimai, tai yra įtvirtinami ginčai, kurie nėra nagrinėjami administracinio proceso tvarka. CPK 36 str. 2d., ABTĮ 21 str. 2 d., Teismų įstatymo 37 str. 2 d taip pat yra įtvirtintos dvi priskirtinumo bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams taisyklės. Straipsniuose yra teigiama, kad priskirtinumas nustatomas

⁸³ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje P. Mickevičius v. J. Anusauskas ir kt., Nr. 3K-7-989/2000.

⁸⁴ Султанов А. Р. О проблемах подведомственности и о конфликтах отрицательной компетенции. <http://sutyajnik.ru/documents/4111.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-11-07.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 27-1098.

atsižvelgiant į teisinio santykio, iš kurio kyla ginčas, pobūdį. Tuo atveju, jei ginčas yra kilęs iš kelių tarpusavyje susijusių santykių, priskirtinumas nustatomas atsižvelgiant į tai, kuris iš teisinių santykių yra vyraujantis. Šios priskirtinumo taisyklės turi būti taikomos kartu su taisyklėmis nustatančiomis teismų kompetenciją ir jos ribojimus.

Kitas galimas kompetencijos atskyrimo variantas – tai priskirtinumo bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams taisyklių nustatymas teismų praktikoje. J. Paužaitė-Kulvinskienė teigia⁸⁶, kad šis kompetencijos atribojimo metodas yra vienas iš kontraversiškesnių. Yra akivaizdu, kad valstybėse, kuriose išskyla būtinybė spręsti klausimą dėl kompetencijos atribojimo, greičiausiai veikia kelios teismų sistemos, kiekviena kurių turi aukščiausios pakopos teismus, formuojančius vienodą ir visuotinai privalomą teisminę praktiką. Todėl tikėtina, kad būtų pakankamai keblu suderinti skirtingų teismų sistemų teismų praktiką priskirtinumo klausimu. Vienodos praktikos formavimas reikalautų ypatingo teismų bendradarbiavimo ir kooperacijos. Skirtingų sistemų teismų skirtingos teismų praktikos tuo pačiu klausimu taikymas galėtų nulemti, kad priskirtinumo nustatymo klausimas ne tik nebūtų išspręstas, tačiau atsirastų dar daugiau teisinio neaiškumo.

Kai kuriose valstybėse ginčams dėl kompetencijos spręsti yra steigiamos specialios autonomiškos institucijos. Šio ginčų dėl kompetencijos sprendimo būdo neneigiamu privalumu yra tai, kad kompetencijos atribojimo taisyklių formavimas yra sutelktas vienos institucijos žinioje, todėl yra formuojama vienoda praktika, privaloma visiems valstybėje veikiantiems teismams.

Tam tikras skirtingų teismų sistemų kompetencijos susikirtimas laikytinas natūraliu reiškiniu ir pats savaime nepažeidžia asmenų teisių, *inter alia* teisės į bylos išnagrinėjimą per protingą laiką, tačiau tokia situacija yra galima tik tuo atveju, jei valstybėje yra nustatytas efektyvus kompetencijos atribojimo mechanizmas. Skirtingos valstybės skirtingai sprendžia kompetencijos atribojimo klausimus. Prancūzijoje veikia bendrosios kompetencijos ir specializuoti administraciniai teismai. Ginčus dėl kompetencijos tarp šių skirtingų teismų sistemų nagrinėja Ginčų tribunolas (pranc. *Tribunal de Conflicts*). Tribunolas yra sudaromas atsižvelgiant į lygiaverčio teismų atstovavimo principą, kai yra paskiriama po lygiai teisėjų iš aukščiausio bendrosios kompetencijos teismo (*Court de Cassation*) bei aukščiausios administracinio teismo (*Conseil d'Etat*).⁸⁷ Estijoje atskiri administraciniai teismai bylas nagrinėja tik pirma instancija, aukštesnėse instancijose administracinės bylos yra nagrinėjamos bendrąja tvarka, todėl galima būtų teigti, kad Estijoje egzistuoja viena teismų sistema. Aukščiausiam Estijos Teisme veikia trys savarankiški skyriai: Baudžiamųjų, Civilinių,

⁸⁶ Paužaitė- Kulvinskienė J. Administracinė justicija: teorija ir praktika. P. 135.

⁸⁷ Legal research guide: France. <http://www.loc.gov/law/help/france.php>, prisijungimo laikas: 2013-10-26.

Administracinių bylų, todėl tuo atveju, jei nagrinėjamoje byla susijusi su tarpšakiniais teisiniais santykiais ir iškyla ginčas dėl kompetencijos, bylai nagrinėti yra sudaroma mišri teisėjų kolegija, jungianti kelių Teismo skyrių teisėjus, kuri bendrai išsprendžia ginčą. Todėl šiuo atveju pastebėtinas tam tikras kompetencijos suliejimas, o ne atribojimas.⁸⁸ Rusijos Federacijos teisinėje sistemoje nėra nustatytas kompetencijos atribojimo mechanizmas ir pasitaiko situacijų, kai vienas teismas atsisako priimti pareiškimą, nes jis esąs priskirtinas kitos teismų sistemos kompetencijai, o pateikus tapatų ieškinį kitos teismų sistemos teismui, byla yra nutraukiama dėl tos pačios priežasties – ji nėra priskirtina teismo kompetencijai.⁸⁹

Lietuvos Respublikoje ginčai dėl priskirtinumo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų yra sprendžiami pasitelkiant visus aptartus kompetencijos atribojimo metodus (mišrus kompetencijos atribojimo būdas). Bendrosios priskirtinumo taisyklės yra įtvirtintos įstatymuose. Pasitelkiami įstatymuose nustatytą reglamentavimą, priskirtinumo klausimus sprendžia ir teismų praktiką formuoja atskiri bylas nagrinėjantys teismai. O ginčams dėl priskirtinumo spręsti yra pasitelkiama Speciali teisėjų kolegija, kuri dažniausiai nagrinėja sudėtingesnius klausimus, kuriems išspręsti yra būtinas susitarimas tarp abiejų teismų sistemų – administracinių ir bendrosios kompetencijos teismų. Atsižvelgdami į tai, kad Speciali teisėjų kolegija yra ypatinga tarpsteminė institucija skirta ginčams dėl priskirtinumo spręsti, toliau norėtumėme detaliau panagrinėti kelis su ja susijusius aspektus.

Lietuvos Respublikoje veikianti Speciali teisėjų kolegija – tai tarpsteminis teisės institutas, jungiantis bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų teisėjus. Šios teisėjų kolegijos sudėtis yra reglamentuojama Teismų įstatymo 37 str. 3 d., CPK 36 str. 3 d. bei ABTĮ 21 str. 3 d. Vadovaujantis šiais straipsniais, Speciali teisėjų kolegija susideda iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko, Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo pirmininko pavaduotojo bei po vieną šių teismų pirmininkų paskirtą teisėją. Tokia Specialios teisėjų kolegijos ginčams dėl priskirtinumo spręsti sudėtis užtikrina teisminės valdžios lygiavertį atstovavimą, kolegijoje dalyvauja ir ginčus dėl priskirtinumo sprendžia tiek bendrosios kompetencijos, tiek administracinių teismų teisėjai. Tačiau J. Paužaitė-Kulvinskienė⁹⁰ mano, kad teismų lygiaverčio atstovavimo ir nešališko ginčo dėl priskirtinumo išsprendimą paneigia tai, kad teisėjų kolegijos nuolatinis pirmininkas yra Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininkas. Atsižvelgiant į tai, kad sprendimai kolegijoje yra priimami bendrą kolegijos narių sutarimu arba balsų dauguma, o tuo atveju, jei balsai pasiskirsto po lygiai – sprendimą lemia kolegijos pirmininko balsas, atrodytų, kad galutinis sprendimas dėl ginčo

⁸⁸ Paužaitė-Kulvinskienė J. Administracinė justicija: teorija ir praktika. P.134-135; Stripeikienė J. Kai kurios administracinių teismų ... // Ten pat. P.303.

⁸⁹ Султанов А. Р. О проблемах подведомственности ... Там же.

⁹⁰ Paužaitė-Kulvinskienė J. Administracinė justicija: teorija ir praktika. P. 137-138

priskyrimo gali priklausyti nuo bendrosios kompetencijos teismų teisėjo – Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus pirmininko – pozicijos. Su tokia autorės pozicija nesutinka J. Stripeikienė⁹¹, kuri teigia, kad ši problema yra veikiau teorinė, nei turinti praktinės reikšmės, be to, galbūt net iškelta dirbtinai. Anot J. Stripeikienės, įstatymas numato, kad pagrindinė sprendimų priėmimo forma Specialioje teisėjų kolegijoje yra sprendimų priėmimas bendru šalių sutarimu arba kolegijos narių balsų dauguma, o sprendimų priėmimas vadovaujantis lemiamu kolegijos pirmininko balsu vertintinas kaip išimtis iš bendrosios taisyklės. Autorė taip pat pabrėžia, kad praktikoje ginčai dėl kompetencijos beveik visada yra išsprendžiami bendru visų teisėjų susitarimu ir teisėjų kolegijai nekyla poreikis pasinaudoti išimtinę ginčų sprendimo tvarka. Galiausiai J. Stripeikienė pateikia kelis galimus argumentus, pagrindžiančius esamo reguliavimo tikslingumą, teigdama, kad toks reguliavimas yra nustatytas galimai dėl to, kad LAT yra tiesiogiai numatytas Konstitucijoje, jis vienintelis Lietuvoje atlieka kasacijos funkciją, LAT formavimo tvarka yra sudėtingesnė negu Vyriausiojo administracinio teismo, be to, bendrosios kompetencijos teismų veiklos sritis yra žymiai platesnė negu administracinių teismų, o ir patys bendrosios kompetencijos teismai Lietuvos Respublikoje veikia ilgiau nei administraciniai teismai, kas lemia tai, jog praktinė šių teismų patirtis yra aiškiai didesnė. Šiuo atveju norėtusi sutikti su J. Stripeikienės pateiktais argumentais ir laikyti, kad esamas reguliavimas iš esmės užtikrina nešališką ginčų išsprendimą Specialioje teisėjų kolegijoje ir nepaneigia teismų lygiaverčio atstovavimo principo, ypač atsižvelgiant į tai, kad kaip teigia autorė, praktikoje poreikis priimti sprendimą vadovaujantis vien tik kolegijos pirmininko pozicija iškyla ypač retai.

Įstatymuose nurodyta Specialios teisėjų kolegijos funkcija yra ginčų dėl priskirtinumo tarp bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų sprendimas. Tai yra vienintelė šios kolegijos funkcija, jokie kiti įgalinimai jai nėra suteikiami, todėl Speciali teisėjų kolegija nesprenžia kitų jai pateiktų klausimų. Štai 2004 m. lapkričio 24 d. nutartyje byloje Daugiabučių namų savininkų bendrija „Klevas” v. uždaroji akcinė bendrovė „Šakių šilumos tinklai”, Nr. T-2004-91, Speciali teisėjų kolegija nurodė, kad Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija kėlė klausimą dėl to, ar procese yra tinkamas atsakovas. Tačiau ieškinio dalyko, pagrindo bei atsakovo nurodymas yra ieškovo prerogatyva. Teismas, vienos iš šalių motyvuotu prašymu, gali pakeisti netinkamą atsakovą tinkamu, bet šį klausimą gali išspręsti tik bylą nagrinėjantis teismas. Tuo atveju, jei kolegija priimtų sprendimą šiuo klausimu, būtų laikoma, kad buvo veikta *ultra vires*, tai yra viršijant turimos kompetencijos ribas. Kitoje byloje Specialiai teisėjų kolegijai buvo pateiktas ne tik klausimas dėl bylos priskirtinumo bendrosios kompetencijos arba administraciniams teismams, bet ir dėl išimtinio bylos teisingumo. Šiuo atveju 2006 m. liepos 14 d. nutartyje byloje A. M. v. Vilniaus miesto savivaldybės

⁹¹ Stripeikienė J. Kai kurios administracinių teismų ... // Ten pat. P. 320-321.

administracija, Nr. T-2006-07, Speciali teisėjų kolegija išsprendė priskirtinumo klausimą, tačiau atsisakė spręsti kitą Kauno miesto apylinkės teismo pateiktą klausimą – dėl išimtinio teisingumo, savo atsisakymą argumentuodama tuo, kad šis klausimas nepriklauso jos kompetencijai.

Nors pagal šiuo metu galiojantį teisinį reglamentavimą Specialios teisėjų kolegijos funkcijos apsiriboja vien tik klausimų dėl bylų priskirtinumo bendrosios kompetencijos arba administraciniams teismams, tačiau yra pateikiama nuomonė⁹², kad galimai ateityje šios institucijos funkcijos galėtų būti išplėstos, suteikiant jai įgalinimus užtikrinti skirtingų kompetencijų teismų praktikos vienodinimą, taip pat įpareigojant Specialią teisėjų kolegiją spręsti klausimas dėl bendrosios kompetencijos teismų ir administracinių teismų nagrinėjamų bylų sujungimo.

Specialios teisėjų kolegijos reikšmę apibūdina ir jos priimtų sprendimų teisinė galia. Procesinis sprendimas, priimtas Specialiai teisėjų kolegijai išnagrinėjus konkretų priskirtinumo klausimą, yra galutinis ir neskundžiamas. Byla yra perduodama teismui, kuriam ji yra priskirtina ir šis klausimas negali būti kvestionuojamas nei teismo, nei bylos šalių. Tai patvirtino ir LAT byloje Alytaus apskrities viršininko administracija v. VĮ Registrų centas ir kt., Nr. 3K-3-554/2009. Kasatoriai, tretieji asmenys, kaip vieną iš kasacinio skundo argumentų kėlė klausimą dėl priskirtinumo bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams taisyklių pažeidimo, pabrėždami, jog tai yra absoliutus sprendimo negaliojimo pagrindas. Tokius argumentus kasatoriai kėlė nepaisant to, kad klausimas dėl jų bylos priskirtinumo buvo perduotas spręsti Specialiai teisėjų kolegijai, kuri priėmė sprendimą, jog byla nagrinėtina bendrosios kompetencijos teismuose, kurie bylą ir išnagrinėjo. LAT teisėjų kolegija šioje byloje pažymi, kad Specialios teisėjų kolegijos sprendimai nėra skundžiami, todėl kasatoriai neturi teisinio pagrindo kvestionuoti bylos priskirtinumo. Toks Specialios teisėjų kolegijos sprendimų privalomumas, taip pat tai, jog iš esmės ji yra įgaliota formuoti teismų praktiką jai priskirtoje srityje, lemia jos ypatingą statusą ir reikšmę.

Primintina, jog EŽTT yra konstatavęs, kad Konvencijos 6 str. 1 d. pažeidimu laikytina situacija, kai per protingą terminą nėra įmanoma nustatyti, kuri institucija turėtų nagrinėti iškilusį ginčą, todėl pažeidžiama teisė į operatyvų teismo procesą. Atsižvelgiant į tai svarbu įvertinti, ar pats bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimo klausimo sprendimas nesukuria prielaidų nepagrįstam proceso užvilkinimui. Yra teigiama⁹³, kad kompetencijos atribojimo klausimo nagrinėjimas šiuo atveju neužtrunka ilgai, todėl ginčo nagrinėjimas Specialioje teisėjų kolegijoje nepažeidžia operatyvumo reikalavimo. Su šia pozicija

⁹² Stripeikienė J. Kai kurios administracinių teismų ... // Ten pat. P.327.

⁹³ Paužaitė-Kulvinskienė J. Administracinė justicija: teorija ir praktika. P.137.; Stripeikienė J. Kai kurios administracinių teismų ... // Ten pat. P. 321-322.; Poška D. Bendrųjų ir administracinių teismų ... // Ten pat. P. 100.

sutinkame, tačiau manome, kad pavojus užvilinti teisių gynimo procesą slypi kituose kompetencijos atribojimo aspektuose. Pasitaiko atvejų, kai ieškinio priėmimo stadijoje teismas net neidentifikuoja esamų priskirtinumo problemų arba jos yra netinkamai išsprendžiamos ir į Specialią teisėjų kolegiją yra kreipiamasi tik tada, kai byla jau yra nagrinėjama apeliacine arba net kasacine tvarka. Toks delsimas neabejotinai užvilkina teismo procesą, o taip pat ir asmenų teisių gynimą, ypač tais atvejais, kai Speciali teisėjų kolegija galiausiai konstatuoja, kad byla nagrinėję teismai nėra kompetentingi ją nagrinėti ir byla turi būti perduodama teismui, kuriam ji yra priskirtina. Tokiu atveju visas iki Specialios teisėjų kolegijos sprendimo vykęs procesas praranda savo reikšmę ir bylos nagrinėjimas prasideda iš naujo. Tokia situacija, pavyzdžiui, konstatuota Specialios teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 10 d. nutartyje byloje V. S. ir kt. v. A. J. ir kt., Nr. T-2009-09, kurioje priskirtinumo klausimas buvo keliamas jau kasaciniame teisme, o Speciali teisėjų kolegija konstatavo, kad byla priskirtina nagrinėti administraciniams teismams. Todėl visas procesas bendrosios kompetencijos teismuose šiuo atveju prarado savo prasmę. Manytume, kad ši problema galėtų būti sprendžiama pasitelkiant operatyvumo kriterijų. Neretai suinteresuoto asmens interesai bus labiau apginti tuo atveju, jei jo byla išnagrinės teismas, kuris nors ir nėra priskirtinas ją nagrinėti, tačiau nagrinėjimas kuriame jau vyksta ir kuris yra pakankamai susipažinęs su bylos aplinkybėmis tam, kad greičiau būtų priimtas sprendimas, negu tada, jei byla bus perduota kitiems teismams ir procesas prasidės iš naujo. Todėl manome, kad situacijoje, kai toli pažengusiame bylos nagrinėjime yra nustatoma, kad byla nėra priskirtina ją nagrinėjančiam teismui, reikia įvertinti faktines bylos aplinkybes ir jei įmanoma, vadovaujantis protingumo principu, pritaikyti operatyvumo kriterijų, neperduodant bylos nagrinėti iš naujo kitos teismų sistemos teismui.

Be to, tam tikra prasme procesą gali vilkinti ir tai, kad Specialios teisėjų kolegijos prašoma pateikti nuomonę klausimu, kuris pats savaime yra pakankamai aiškus arba kuris jau buvo jos ne kartą išnagrinėtas ir kuriuo yra nusistovėjusi aiški praktika. J. Stripeikienė teigia⁹⁴, kad esant situacijai, kai Specialiai teisėjų kolegijai yra pateikiamas klausimas, kuriuo anksčiau jau buvo pasisakyta bei yra aiški jo sprendimo praktika, reikėtų suteikti kolegijai galimybę grąžinti bylą nepriimant nutarties priskirtinumo klausimu. Šiuo atveju pakaktų tik pateikti nuorodą į anksčiau išnagrinėtą bylą su analogišku klausimu. Manome, kad proceso operatyvumo ir ekonomiškumo prasme toks sprendimas yra pagrįstas.

⁹⁴ Stripeikienė J. Kai kurios administracinių teismų ... // Ten pat. P. 322-323.

3.3. Bendrosios kompetencijos ir administraciniam teismams priskirtinų bylų atribojimo kriterijai

Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje priskirtinumo bendrosios kompetencijos ir administraciniam teismams klausimai sprendžiami atsižvelgiant į du pagrindinius kriterijus: teisinio santykio, iš kurio kyla ginčas, pobūdis bei ginčo subjektų teisinė padėtis. Abudu išskirti kriterijai yra tarpusavyje susiję, tačiau kiekvienas jų turi savitą turinį, kuris, taikant juos praktikoje, nėra toks aiškus, kaip tai atrodo iš pirmo žvilgsnio. Be to, reikia pažymėti, kad šių kriterijų ne visada pakanka bylos priskirtinumui nustatyti, nes neretai teismui pateikiami reikalavimai, kuriuose yra susipynę keli civiliniai ir administraciniai santykiai, kuriuos nėra tikslinga atskirti ir nagrinėti atskirose bylose. Šiuo atveju gali būti taikomi kiti priskirtinumo nustatymo kriterijai, tokie kaip pagrindinio santykio teisinio pobūdžio (prigimties) kriterijus, „absorbcijos“ principas. Galiausiai, kartais yra taikomas operatyvumo kriterijus, kai bylos priskirtinumą lemia ne santykio subjektai ar pobūdis, bet siekis kuo greičiau išspręsti iškilusį ginčą ir tokiu būdu įgyvendinti vieną iš civilinio proceso tikslų – kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp ginčo šalių. Ir nors teismai bei Speciali teisėjų kolegija savo praktikoje priskirtinumo bendrosios kompetencijos ir administraciniam teismams atribojimo kriterijus analizuoja dažnai, tačiau nepaisant to priskirtinumo klausimai skirtingose situacijose neretai iškyla, todėl toliau plačiau aptarsime kai kurių jų turinį ir taikymą.

Teisinių santykių pobūdis

Teisiniai santykiai – tai realioje tikrovėje pasireiškiantys tarpasmeniniai ryšiai, kurie atsiranda šių santykių dalyviams turint tam tikrą teisinę savybę – teisinį subjektiškumą – teisės principų ir/ar normų pagrindu dėl tam tikrų objektyvių gėrių (vertybių) – interesų; tai santykiai, kurių dalyviai turi subjektyvias teises ir teises pareigas ir kurie, esant būtinybei, gali būti užtikrinami valstybės prievartos priemonėmis.⁹⁵ CPK 22 str. yra nurodyta iš kokių teisinių santykių kylantys ginčai yra nagrinėtini bendrosios kompetencijos teismuose civilinio proceso tvarka, o ABTĮ 15 straipsnyje yra nurodyti administraciniam teismams priskirtini ginčai. Šios teisės normos yra ypač reikšmingos bylų priskirtinumui bendrosios kompetencijos ir administraciniam teismams atriboti, nes iš esmės jos įtvirtina, kokio pobūdžio teisiniai santykiai yra nagrinėjami vienos ar kitos kompetencijos teismų.

⁹⁵Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. Teisės teorijos įvadas. 2 pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Leidykla MES, 2012. P. 429.

Administracinio proceso tvarka yra nagrinėjami ginčai kilę iš administracinių teisinių santykių, kuriems yra būdingas valdžios ir pavaldumo aspektas, nes viena iš šalių yra valstybinio valdymo institucija arba kitas subjektas, kuriam valstybė yra suteikusi valdingus įgalinimus. Todėl administracinių santykių ir iš jų kylančių ginčų specifika yra tai, jog viena šalis yra pavaldi kitai. Kitaip yra su ginčais nagrinėjama civilinio proceso tvarka, kur šalis sieja lygiateisiškumo santykiai. Pasitaiko atvejų, kai santykyje kartu su privačiais asmenimis dalyvauja viešojo administravimo funkcijas vykdantys subjektai, kurie nenaudoja savo valdinių įgalinimų kitos santykio šalies atžvilgiu. Tokiu atveju, siekiant išspręsti priskirtinumo klausimą, būtina taikyti teisinių santykių pobūdžio kriterijų. Pažymėtina, kad šis kriterijus yra įtvirtintas įstatymiškai – CPK 36 str. 2 d., ABTĮ 21 str. 2 d., Teismų įstatymo 37 str. 2 d. Taikant teisinių santykių pobūdžio kriterijų, kompetencijos klausimas yra išsprendžiamas atsižvelgiant į tai, iš kokių teisinių santykių kilo ginčas. Todėl visi ginčai, atsiradę iš asmenų civilinių teisinių santykių, turėtų būti nagrinėjami bendrosios kompetencijos teisme civilinio proceso tvarka, o ginčai, kylantys iš administracinių teisinių santykių – administraciniuose teismuose. Vien ta aplinkybė, kad santykiuose dalyvauja viešojo administravimo subjektas, nelemia ginčo priskirtinumo administraciniam teismui. Tokį aiškinimą pateikia ir LAT: valstybė, ir savivaldybės yra tam tikro turto savininkai (Konstitucijos 47 str.), jos sudaro įvairius sandorius [...]. Civiliniuose teisiniuose santykiuose valstybė ir savivaldybė dalyvauja lygiais pagrindais kartu su kitais civilinių teisinių santykių subjektais, t. y. šiems santykiams nėra būdingas valdžios – pavaldumo arba subordinacijos elementas, nes šiuos santykius reguliuoja privatinė teisė. Tokia institucijų veikla negali būti pripažinta viešuoju administravimu. Valstybės ar savivaldybės veiksmai, pavyzdžiui, turto pardavimas, išnuomojimas ir pan., vertintini kaip civilinio teisinio pobūdžio juridiniai faktai, sukuriantys, pakeičiantys ar nutraukiantys atitinkamus civilinius teisinius santykius. Akivaizdu, kad, pavyzdžiui, valstybės ar savivaldybės institucija, priimdama sprendimą dėl žemės išnuomojimo, skyrimo ar pardavimo, veikia savininko – valstybės ar savivaldybės – vardu ir jo įgaliota, t. y. įgyvendina savininko, kaip civilinių teisinių santykių subjekto, o ne valdžios institucijos, funkcijas.⁹⁶ Todėl nepaisant to, kad viena iš ginčo šalių yra viešojo administravimo funkcijas turintis subjektas, teismai nustato bylos priskirtinumą atsižvelgdami į santykius, iš kurių konkretus ginčas kilo. Pavyzdžiui, 2013 m. birželio 5 d. nutartyje Nr. T-70-2013, Speciali teisėjų kolegija sprendė priskirtinumo klausimą byloje UAB “Palangos butų ūkis” v. Palangos miesto savivaldybės administracija, kurioje pareiškėjas ginčijo savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymą, kurio pagrindu atsirado atitinkamų patalpų bendrosios nuosavybės administravimo santykiai. Šiuo atveju buvo

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje P. Mickevičius v. J. Anusauskas ir kt., Nr. 3K-7-989/2000.

konstatuota, jog turto administravimo santykiai pagal savo pobūdį yra laikomi civiliniais teisiniais santykiais, o ši aplinkybė suponuoja tai, kad ir ginčai kylantys iš turto administravimo teisinių santykių, savo teisine prigimtimi taip pat yra civiliniai teisiniai. Todėl byla turi būti nagrinėjama bendrosios kompetencijos teisme. Toks bylos priskirtinumas yra nustatomas neatsižvelgiant į tai, kad byloje yra ginčijamas viešojo administravimo subjekto (savivaldybės administracijos direktoriaus) įsakymas. Bendrosios kompetencijos teismų jurisdikcijai taip pat yra priskirtini ginčai, kylantys iš valstybinės žemės pardavimo, nuomos teisinių santykių⁹⁷. Tokie santykiai yra civilinio teisinio pobūdžio santykiais ir turi būti nagrinėjami vadovaujantis civilinėje teisėje taikomu šalių lygiateisiškumo principu, nepaisant to, kad viena iš ginčo šalių yra viešojo administravimo subjektas. Ginču kylančiu iš civilinių teisinių santykių Speciali teisėjų kolegija laiko ginčą dėl pašto paslaugų teikimo.⁹⁸ VĮ „Lietuvos paštas“ atliekamos funkcijos nėra laikomos viešojo administravimo funkcijų įgyvendinimu, bet paslaugų teikimu civiline teisine prasme.

Atskiro aptarimo reikalauja bylų dėl žalos atlyginimo priskirtinumo bendrosios kompetencijos bei administraciniams teismams specifika. Pagal savo pobūdį žalos atlyginimo santykiai yra priskirtini prie civilinių teisinių santykių, todėl turėtų būti nagrinėjami bendrosios kompetencijos teismuose. Tačiau ABTĮ 15 str., nustatančio administracinių teismų kompetencijai priskirtinus ginčus, 1 d. 3 p. yra nurodyta, kad ginčai dėl neteisėtais viešojo administravimo subjektų veiksmais padarytos žalos (pagal Civilinio kodekso 6.271 str.), sprendžiami administraciniuose teismuose. Todėl žalos atlyginimo santykių priskirtinumas iš esmės priklauso nuo tų teisinių santykių, iš kurių yra kildinamas žalos atsiradimo faktas, pobūdžio, bei nuo to, ar žalą padaręs subjektas veikė viešojo administravimo srityje. Taip pat reikia atsižvelgti į žalos atlyginimo teisinį pagrindą – administraciniuose teismuose yra nagrinėjami žalos atlyginimo atvejai, kurie yra grindžiami Civilinio kodekso 6.271 str., nustatančiu atsakomybę už valdžios institucijų neteisėtais veiksmais padarytą žalą. Pateiksime kelis teismų praktikos pavyzdžius. Speciali teisėjų kolegija 2004 m. gruodžio 6 d. nutartyje byloje A. V. v. Kauno miesto Vyriausiojo policijos komisariato Apsaugos skyrius, Nr. T-2004-100, nurodė, kad Kauno miesto Vyriausiojo policijos komisariato Apsaugos skyrius, išskaičiuodamas vykdomajame rašte nurodytas sumas iš pareiškėjo atlyginimo, neatliko viešojo administravimo funkcijų, bet veikė remdamasis CPK nuostatomis, reglamentuojančiomis

⁹⁷ Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 20 d. nutartis byloje V. Ivanauskienė v. Kauno apskrities viršininkas, Nr. T-2005-25; 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis byloje G. P. v. Šiaulių miesto savivaldybės administracija, Nr. T-2006-12; 2007 m. gegužės 16 d. nutartis byloje J. L. E. v. UAB „Kopų žaismas“ ir kt., Nr. T-2007-05; 2013 m. liepos 10 d. nutartis byloje A. Ž. M. v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos ir kt., Nr. T-84-2013.

⁹⁸ Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 28 d. nutartis byloje V. Beržinis v. VĮ „Lietuvos paštas“ Kauno apskrities centrinio pašto Jonavos paštas, Nr. TK-2004-65.

vykdymo procesą. Todėl žalos atlyginimo klausimas, nors ir kildinamas iš viešojo administravimo funkcijas vykdančio subjekto veiksmų, nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teismuose. Tačiau esant kitokioms faktinėms ginčo aplinkybėms, policijos veiksmais padarytos žalos klausimas jau gali būti nagrinėjamas administraciniuose teismuose. Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 23 d. nutartyje byloje G. V. v. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija ir kt., Nr. T-2005-81, buvo konstatuota, kad policijos pareigūno veiksmai, kuriais asmuo yra sulaikomas, filmuojamas, fotografuojamas, paimami jo pirštų antspaudai bei šie duomenys yra įtraukiami į atitinkamas kartotekas, yra laikomi policijos pareigūno, kaip viešojo administravimo subjekto, veiksmais viešojo administravimo srityje, bet ne ikiteisminio tyrimo subjekto procesiniais veiksmais, susijusiais su bylos tyrimu ir atitinkamų procesinės prievartos priemonių taikymu. Tokiais policijos pareigūno veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimas sprendinamas administraciniuose teismuose. Pateikta teismų praktika rodo, kad net tos pačios institucijos veiksmais padarytos žalos atlyginimo klausimas gali būti priskirtinas bendrosios kompetencijos arba administraciniams teismams, priklausomai nuo to, dėl kokio pobūdžio teisinių santykių žala yra kildinama, todėl labai svarbu kiekvienu atveju taikyti aptariamą kriterijų bei nustatyti teisinį santykį.

Ginčo subjektai

Administraciniams ir bendrosios kompetencijos teismams priskirtini ginčai gali būti atribojami pagal teisinių santykių subjektų teisinę padėtį. Teisinio santykio subjektais yra vadinami asmenys, tarp kurių atsiranda teisiniai santykiai. Teisinio santykio subjektais gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys. Tiek civilinio, tiek administracinio proceso tvarka yra nagrinėjami ginčai, atsiradę iš kelis teisės subjektus saistančių teisinių santykių. Tačiau administraciniame ir civiliniame procese teisinio santykio subjektų statusas yra skirtingas. Administracinio proceso tvarka nagrinėjamuose ginčiuose yra vienas privalomas subjektas – viešojo administravimo funkcijas atliekantis asmuo, turintis valdinius įgaliojimus kitų santykio subjektų atžvilgiu. Privatiniuose šalių santykiuose yra būdingas šalių lygiateisiškumas, todėl šiuo atveju nėra privalomas joks ypatingas subjektas, o iš privatinių teisinių santykių atsirandantys ginčai susiklosto tarp savarankiškų, vienas kitam nepavaldžių asmenų.

Subjektų teisinės padėties kriterijus, kaip vienas iš bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimo aspektų, bendriausia prasme turėtų būti suprantamas taip, kad ginčai, kurių šalimis yra privatūs subjektai, tai yra kai šalys teisine prasme yra lygios, turėtų būti nagrinėjami bendrosios kompetencijos teismuose, o tie ginčai, kuriuose dalyvauja privalomas subjektas – valstybės institucija ar pareigūnas, kuriam paskirta atlikti

viešojo administravimo funkcijas, visais atvejais nagrinėtini administraciniuose teismuose. Tačiau vertinant teismų praktiką atrodo, kad vien tik to, kad santykių, iš kurio kilo ginčas dalyvauja ir viešojo administravimo subjektas, vargu ar pakanka priskirtinumui nustatyti, nes teismai, nors ir nustato vienos iš santykio šalių viešojo administravimo funkcijas teikiančio subjekto statusą, visgi vertina, konkrečiu atveju buvo vykdoma viešojo administravimo veikla ar buvo įgyvendinamas civilinis teisinis subjektiškumas. Todėl egzistuoja ar ne pavaldumas tarp šalių konkrečiu atveju nustatoma atsižvelgiant į susiklosčiusią faktinę situaciją.

Nemažai institucijų atlieka įvairaus pobūdžio funkcijas, tik dalis kurių gali būti priskirtina viešojo administravimo funkcijoms. Galima ir atvirkštinė situacija. Štai Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2004 m. sausio 15 d. nutartyje byloje L. V. v. Šilutės miškų urėdija, Nr. AS²-40-04, nurodė, kad net ta aplinkybė, jog subjektas pagal savo teisinę formą nėra priskirtinas prie institucijų, skirtų vykdomajai valdžiai įgyvendinti, nereiškia, kad toks subjektas negali turėti tam tikrų viešojo administravimo įgaliojimų. Todėl yra labai svarbu atskirti institucijas vykdančias viešojo administravimo funkcijas ir jų nevykdančias bei kiekvienu konkrečiu atveju privalu tai įvertinti. Pavyzdžiui, 2005 m. liepos 22 d. nutartyje byloje T. R. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. T-2005-65, Speciali teisėjų kolegija nurodo, kad reikalavimas dėl viešojo konkurso į greitosios medicinos pagalbos stoties direktoriaus pareigas užginčijimo turi būti teikiamas ne administraciniams, bet bendrosios kompetencijos teismams. Speciali teisėjų kolegija savo sprendimą argumentavo tuo, kad greitosios medicinos pagalbos stotis, nors ir tenkina viešąjį interesą atlikdama visuomenei naudingas funkcijas, nėra viešojo administravimo subjektu, todėl ir jos direktorius taip pat neturi jokių viešojo administravimo įgaliojimų. Taip pat, pavyzdžiui, administraciniame teisme nėra nagrinėtini reikalavimai dėl baudmes vykdančių institucijų nutarimų dėl lygtinio paleidimo iš įkalinimo įstaigų⁹⁹, nes šie veiksmai nėra priskirtini prie viešojo administravimo funkcijų, tačiau reikalavimai dėl baudmes vykdančių institucijų administracinių veiksmų yra laikomi veiksmais viešojo administravimo srityje ir nagrinėjami administraciniuose teismuose.

Yra ir nemažai atvejų, kai Speciali teisėjų kolegija konstatuoja, kad viešojo administravimo funkcijos visgi yra atliekamos. Štai 2004 m. spalio 28 d. nutartyje byloje UAB DK „Baltic Polis“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir kt., Nr. TK-2004-83, Speciali teisėjų kolegija pripažino, kad muitinės veikla, užtikrinant pridėtinės vertės bei maito mokesčio sumokėjimą yra laikoma viešojo administravimo funkcijų atlikimu. Muitinei nustatyta mokesčių surinkimo funkcija yra laikoma viešojo administravimo funkcija nepaisant to, kad konkrečiu atveju muitinės sprendimas priimtas remiantis muitinės bei

⁹⁹ Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 23 d. nutartis byloje V. P. v. Vilniaus pataisos namų Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisija, Nr. T-7-2013.

draudimo bendrovės sutartimi. Analogiškos pozicijos laikosi ir LAT¹⁰⁰. Prie viešojo administravimo funkcijų taip pat yra priskirti, pavyzdžiui, Vaiko teisių apsaugos tarnybos veiksmai, sprendžiant dėl laikinosios vaiko globos panaikinimo¹⁰¹, valstybės ar jos institucijų veikla, susijusi su nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimu bei nacionalizuoto turto gražinimu¹⁰², Vertybinių popierių komisijos veiksmai, registruojant naujai leidžiamų akcijų emisiją¹⁰³, vietos savivaldybės atliekama vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūra¹⁰⁴, sprendimų dėl savivaldybės biudžeto lėšų panaudojimo priėmimas¹⁰⁵ ir pan.

Vadovaujantis aptarta praktika atrodo, kad subjektų teisinės padėties kriterijus pats vienas yra mažai reikšmingas ir visais atvejais yra taip pat atsižvelgiama į teisinių santykių pobūdį, tai yra, vertinama, kokio pobūdžio buvo ginčijami subjekto veiksmai. V. Valančius¹⁰⁶ mano, kad ginčų dėl kompetencijos tarp administracinių bei bendrosios kompetencijos teismų sumažėtų tuo atveju, jei būtų taikomas tik subjektinės ginčo sudėties kriterijus, todėl antrasis, teisinio santykio pobūdžio kriterijus, yra perteklinis. Tokiu atveju ginčai, kylantys iš sutarčių, kurių viena iš šalių yra valstybė, turėtų būti nagrinėjami administraciniuose teismuose. Manytume, kad nors išimtinai tik subjektų teisinės padėties kriterijaus taikymas galimai supaprastintų ginčų dėl kompetencijos sprendimą, tačiau tokia pozicija prieštarauja galiojančiai valstybės statuso civilinėje teisėje sampratai. Valstybė, valdydama jai nuosavybės teise priklausantį turtą, įgyvendina savo, kaip turo savininko teises ir dalyvauja civilinėje apyvartoje. Civilinėje teisėje vyrauja sutarčių laisvės, šalių lygiateisiškumo principai, todėl ir valstybė, įgyvendindama turto savininko teises ir pareigas, veikia lygiais pagrindais su kitais subjektais, bet neįgyvendina valdinių įgalinimų savo kontrahentų atžvilgiu, todėl iš civilinių teisinių santykių kylantys ginčai, kurių viena iš šalių yra valstybė, taip pat turėtų būti nagrinėjami bendra tvarka bendrosios kompetencijos teismuose. Kitoks reglamentavimas nepagrįstai išplėstų valstybės, kaip civilinės teisės subjekto, teises kitų subjektų atžvilgiu ir pažeistų šalių lygiateisiškumo principą. Taip pat ir LAT išplėstinė teisėjų kolegija laikosi tokios nuomonės: pagal savo prigimtį civilinių teisinių santykių priskyrimas subordinaciniams santykiams neatitinka šiuolaikinės teisės doktrinos požiūrio, pagal kurį valstybės ir jos institucijos taip pat

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje UAB „Baltikum draudimas“ v. Kauno teritorinė muitinė, Nr. 3K-3-198/2004.

¹⁰¹ Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 8 d. nutartis byloje V. Liutkevičienė v. Kėdainių raj. sav., Nr. TK-2004-70.

¹⁰² Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 1 d. nutartis byloje M. Baltrušaitienė v. T. Pranckūnienė ir kt., Nr. TK-2004-19.

¹⁰³ Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutartis byloje V. Katkus v. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Vilniaus 2-ji pataisos namai, Nr. T-2005-79.

¹⁰⁴ Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 23 d. nutartis byloje AAS „Gjensidige Baltic“ v. Kauno miesto savivaldybė, Nr. T-9-2013.

¹⁰⁵ Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 10 d. nutartis byloje UAB „Vaivorykštė“ ir kt. v. Šiaulių miesto savivaldybė ir kt., Nr. T-85-2013.

¹⁰⁶ Valančius V. Kai kurie bendrosios kompetencijos, konstitucinių ir administracinių teismų santykio aspektai // Jurisprudencija. 2004, Nr. 51(43). P.76.

yra ir civilinių teisinių santykių subjektai ir šiuose santykiuose dalyvauja lygiomis teisėmis su kitais asmenimis. Remiantis tokiu principu tektų pripažinti, kad administraciniams teismams teisingi visi ginčai, kurių viena iš šalių yra valstybė, savivaldybė ar jų institucija. Tokiu atveju administraciniuose teismuose tektų spręsti net ginčus, kylančius iš paskolos sutarties, pagal kurią skolininku yra valstybė ar savivaldybė, kas akivaizdžiai prieštarautų Administracinių bylų teisenos įstatymo 2 ir 4 straipsniams ir būtų dirbtinai ir nepagrįstai susiaurinta civilinės teisės reglamentavimo sfera.¹⁰⁷ Todėl, manytume, kad sprendžiant priskirtinumo bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams klausimą, vien tik to požymio, kad viena iš santykio šalių yra viešojo administravimo subjektas, nepakanka. Yra būtina atsižvelgti į tarp šalių susiklosčiusių santykių pobūdį.

Susijusių reikalavimų priskirtinumo nustatymas

Neretai vadovaujantis vien anksčiau aptartais kriterijais ginčo pobūdį nustatyti yra sunku, nes ginčas apima kelis tarpusavyje susijusius reikalavimus, apimančius ir privatinio, ir administracinio pobūdžio santykius, ginčijami santykiai atsirado dėl kelių juridinių faktų sutapties, vienu iš kurių yra administracinis aktas ir pan. Toliau detaliau aptarsime praktikoje taikomus tokių situacijų sprendimo variantus.

Asmenų teisinių santykių atsiradimą, modifikavimąsi, taip pat ir nutrūkimą lemia tam tikros teisiškai reikšmingos aplinkybės, kurios yra vadinamos juridiniais faktais. Kartais vieno teisinio santykio atsiradimą sąlygoja kelių juridinių faktų sudėtis. Pažymėtina, kad esant juridinių faktų sudėčiai, ne visada kiekvienas atskiras veiksnys yra tos pačios teisinės prigimtis, pavyzdžiui, vienu iš civilinio teisinio santykio atsiradimo priežasčių gali būti ir administracinis aktas. Todėl kyla klausimas, kaip turėtų būti sprendžiama bylos priskirtinumo problema esant juridinių faktų sudėčiai, kai vienas iš faktų, darančių įtakos civilinių teisinių santykių egzistavimui, yra administracinis aktas. Dar 2000 metais LAT Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija šiuo klausimu priėmė motyvuotą nutartį, kurioje išaiškino, kaip turėtų būti sprendžiama ši problema: [...] bendrosios kompetencijos teismų kompetencija, kaip platesnė pagal savo pobūdį, turi apimti tuos atvejus, kai ginčas nėra grynai administracinio pobūdžio. Pagal šį principą, jeigu valstybės ar savivaldybės aktas tėra tik vienas iš kelių juridinių faktų, kurių pagrindu atsiranda, pasikeičia ar pasibaigia civilinis teisinis santykis, tai ginčas dėl tokio akto turi būti sprendžiamas kartu su civiliniu ginču, t. y. ne administraciniame, o bendrosios kompetencijos teisme. Šis principas leistų visą ginčą išspręsti bendrosios kompetencijos teisme,

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje P. Mickevičius v. J. Anusauskas ir kt., Nr. 3K-7-989/2000.

dirbtinai neskaidant ginčo į atskirus elementus ir nenagrinėjant šių atskirų elementų skirtingų sistemų teismuose. Toks principas leistų ne tik taupyti žmonių laiką ir lėšas, bet būtų naudingas ir valstybei, nes leistų taupyti biudžeto lėšas, skiriamas teismų sistemos išlaikymui – vietoj kelių bylų būtų tik viena. Šio principo įgyvendinimas taip pat sumažintų ginčų dėl teisingumo skaičių, leistų užtikrinti vienodos teismų praktikos formavimą ir pašalintų skirtingų, vienas kitam prieštaraujančių teismo sprendimų galimybę. Tokiu būdu administracinių teismų kompetencijai reikėtų priskirti tik grynai administracinio pobūdžio ginčų viešojo administravimo srityje sprendimą, t. y. ginčų, kurių išsprendimas nėra siejamas su tolesniu kokio nors civilinio teisinio ginčo išsprendimu. O ginčai, kylantys dėl valstybės ar savivaldybės institucijos aktų, joms veikiant kaip civilinių teisinių santykių subjektams ir kurių pagrindu atsiranda, pasikeičia ar pasibaigia teisiniai santykiai, yra teisingi bendrosios kompetencijos teismams.¹⁰⁸ Teisėjų kolegija šioje nutartyje aiškina „absorbcijos“ principą, vadovaujantis kuriuo platesnė savo pobūdžių bendrosios kompetencijos teismų kompetencija apima tuos atvejus, kai keliamas reikalavimas nėra grynai administracinio pobūdžio, tai yra bendrosios kompetencijos teismai turi nagrinėti bylas, kuriuose yra administracinių elementų, neišskirdamos jų į atskiras bylas. Tokios praktikos laikomasi ir Specialios teisėjų kolegijos sprendimuose.

Kai teismui pateikiami keli reikalavimai, kylantys iš skirtingų teisinių santykių – administracinių ir civilinių, kurie yra taip susiję tarpusavyje, kad nėra tikslinga juos išskirti ir nagrinėti atskirai, priskirtinumas bendrosios kompetencijos arba administraciniams teismams gali būti nustatomas atsižvelgiant į tai, kuris teisinis santykis byloje vyrauja. Todėl yra taikomas dar vienas priskirtinumo atribojimo kriterijus – vyraujančio teisinio santykio prigimties ir pobūdžio kriterijus. Tokia situaciją ne vieną kartą buvo sprendžiama Specialios teisėjų kolegijos. Vienoje iš nutarčių buvo keliamas priskirtinumo klausimas dėl šių ieškovo reikalavimų: pirmuoju pareikšto ieškinio reikalavimu ieškovai [...] ginčija vieno iš bendrasavininkų atidalijimo iš bendrosios nuosavybės teisėtumą ir pagrįstumą, t. y. ginčija civilinį teisinį sandorį. Antruoju ieškinio reikalavimu yra ginčijamas viešojo administravimo subjekto (Vilniaus apskrities viršininko) atitinkamas įsakymas dėl bendrasavininkų nuosavybės atidalijimo bei įrašų valstybinio žemės kadastro duomenų registre įrašų patikslinimo, o trečiuoju – penktuoju ieškinio reikalavimais prašoma panaikinti vienus įrašus Nekilnojamojo turto registre ir atstatyti kitus įrašus šiame registre, bet nurodytos aplinkybės nelemia ginčo priklausomumo nagrinėti administraciniam teismui. Šiuo atveju, kilęs ginčas yra susijęs su keliais teisiniais santykiais (civilinio teisinio bei administracinio teisinio pobūdžio), o pagrindiniu tarp jų yra būtent civilinis teisinis santykis, kas ir lemia, jog kilęs ginčas yra nagrinėtinas bendrosios kompetencijos teisme. Pažymėtina, kad nuo to, kaip bus išspręstas klausimas, kylantis iš civilinių teisinių santykių, gali

¹⁰⁸ Ten pat.

priklausyti ir klausimų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, išsprendimas.¹⁰⁹ Kitoje byloje¹¹⁰ ieškovas, keleivių vežimo paslaugas teikianti bendrovė, reikalavo panaikinti Šiaulių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymą panaikinti leidimą vežti keleivius. Kitą dieną po įsakymo panaikinimo buvo nutraukta tarp šalių sudaryta civilinė sutartis. Speciali teisėjų kolegija savo nutartyje nurodo, kad reikalavimas panaikinti savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymą kyla iš administracinių teisinių santykių, o reikalavimas panaikinti sutarties nutraukimą – iš civilinių. Kadangi leidimas vežti keleivius buvo panaikintas dėl netinkamo sutartinių įsipareigojimų vykdymo, Speciali teisėjų kolegija konstatuoja, kad byloje vyrauja civiliniai teisiniai santykiai, todėl byla priskirtina bendrosios kompetencijos teismams. 2013 m. birželio 11 d. Specialios teisėjų kolegijos nutartyje byloje Kauno apygardos prokuratūra v. R.B. ir kt., Nr. T-71-2013, buvo nustatyta, kad ginčas priskirtinas administracinių teismų kompetencijai. Prokuroras, gindamas viešąjį interesą, ginčijo administracinius aktus, kurie galimai neteisėtai buvo atkurtos nuosavybės teisės į žemės sklypus (administracinio pobūdžio reikalavimas) bei paveldėjimo teisės liudijimus ir žemės sklypų pirkimo pardavimo sutartis (civilinio pobūdžio reikalavimas). Šiuo atveju buvo konstatuota, kad civilinio pobūdžio reikalavimai laikytini išvestiniais ir priklausomais nuo administracinio pobūdžio reikalavimų – tik panaikinus administracinius aktus galės būti nagrinėjami civilinio pobūdžio reikalavimai. Atsižvelgiant į tai, kad byloje dominuoja administraciniai teisiniai santykiai, byla nagrinėtina administraciniuose teismuose.

Ginčus dėl kompetencijos nagrinėjančio subjekto, Specialios teisėjų kolegijos, praktika yra gausi bet, deja, ne visada nuosekli. Tas pats pasakytina ir apie teismų praktiką priskirtinumo klausimais. Yra pasiteikę situacijų, kai iš esmės tapačiose situacijose buvo priimti priešingi sprendimai. Kaip pavyzdį galima pateikti Specialios teisėjų kolegijos praktiką bylose, susijusiose su muitinės veikla. Pagal senesnę teismų praktiką¹¹¹ buvo laikyta, kad ginčai tarp muitinės ir laiduotojo dėl muitų išieškojimo sprendžiami bendrosios kompetencijos teismuose, tačiau vėliau teismų praktika pakrypo priešinga linkme, ir nuspręsta, kad tokio pobūdžio ginčai turi būti nagrinėjami administraciniuose teismuose¹¹². Panaši situacija taip pat susiklostė sprendžiant savavališkų statybų ir jų padarinių šalinimo klausimus.¹¹³ Tiesa, šiuo atveju Speciali teisėjų

¹⁰⁹ Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. liepos 7 d. nutartis byloje J. Šemeleva ir kt. v. Č. Skinder ir kt., Nr. TK-2004-55.

¹¹⁰ Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 5 d. nutartis byloje UAB „Karališkas vežėjas“ v. Šiaulių raj. savivaldybės administracija, Nr. T-69-2013.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje UAB DK „Hermis – draudimas“ v. Klaipėdos teritorinė muitinė, Nr. 3K-7-180/2001.

¹¹² Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 13 d. nutartis byloje akcinė draudimo bendrovė „Industrijos garantas“ v. Klaipėdos teritorinė muitinė ir kt., Nr. T-2005-34.

¹¹³ Žr. pvz. Specialios teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 15 d. nutartį S. A. v. Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos; 2013 m. gegužės 14 d. nutartį byloje Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos v. B. D. ir kt., Nr. T-65-2013.

kolegija yra nurodžiusi, kad reikėtų taikyti naujausią praktiką, pagal kurią savavališkų statybų klausimus nagrinėja bendrosios kompetencijos teismai.

Anot D. Poškos¹¹⁴ praktikos nevienodumą gali lemti taikomų kriterijų gausa, taip pat tai, kad tam tikri taikomi kriterijai yra tarpusavyje labai susipynę, kartais turi praktiškai vienodą turinį. Todėl teismai bei Speciali teisėjų kolegija klysta taikydama juos praktikoje ir kartais analogiški klausimais yra sprendžiami skirtingai dėl to, kad taikomi skirtingi kriterijai. Paminėtina, kad galiojančiuose įstatymuose yra numatyti tik du priskirtinumo atribojimo kriterijai: teisinio santykio, iš kurio kilo ginčas, pobūdžio kriterijus bei pagrindinio teisinio santykio kriterijus. Manytume, kad būtent šių įstatymuose įtvirtintų kriterijų pakanka ginčo priskirtinumui nustatyti. Tokia pozicija grindžiama tuo, kad šie kriterijai, kaip platesni, iš esmės apima kitus kompetencijos atribojimo kriterijus. Štai pavyzdžiui, atribojant bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetenciją yra atsižvelgiama į ginčo subjektų teisinę padėtį, bet vien tik fakto, kad viena iš šalių yra valstybinė institucija, nepakanka, reikia nustatyti ar konkretūs institucijos veiksmai yra susiję su viešojo administravimo funkcijų vykdymu, o tai reiškia, kad yra taikomas teisinio santykio pobūdžio kriterijus. Taip pat yra ir nagrinėjant pagrindinio teisinio santykio pobūdžio ir „absorbcijos“ principo kriterijų turinį. Teismų praktikoje ne kartą yra konstatuota¹¹⁵, kad „absorbcijos“ principas gali būti taikomas tada, kai pagrindinis byloje kylantis ginčas yra civilinio teisinio pobūdžio. Tokiu atveju civilinėje byloje galimas yra administracinio akto nugalinėjimas. Tačiau tuo atveju, jei pagrindinis teisinis santykis yra administracinis, „absorbcijos“ principas nėra taikomas, nes jis nėra absoliutus. Todėl manytume, kad pagrindinio teisinio santykio pobūdžio kriterijus praktiškai apima „absorbcijos“ principą. Atsižvelgiant į tai bei siekiant supaprastinti kompetencijos atribojimo praktiką, reikėtų vadovautis būtent šiais pagrindiniais kriterijais, o kitus teismų nustatytus kompetencijos atribojimo kriterijus taikyti tik tada ir tik tiek, kiek nepakanka šių, įstatymuose numatytų kriterijų.

Apibendrinant pasakytina, jog atsižvelgiant į tai, kad civilinio pobūdžio ginčai nėra nagrinėtini administracinio proceso tvarka, o administraciniai – civilinio proceso, taip pat į priskirtinumo bendrosios kompetencijos bei administraciniams teismams nesilaikymo padarinius, manytina, jog neabejotinos reikšmės turi tinkamas šių klausimų reglamentavimas. Labai svarbu yra nustatyti efektyvų bendrosios kompetencijos bei administracinių teismų kompetencijos atribojimo būdą. Manome, kad Lietuvoje pasirinktas reglamentavimas yra

¹¹⁴ Poška D. Bendrųjų ir administracinių teismų ... // Ten pat. P. 97.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis byloje Klaipėdos apygardos vyriausiasis prokuroras v. Neringos savivaldybė ir kt., Nr. 3K-3-307/2008; 2009 vasario 12 d. nutartis byloje Vilniaus miesto savivaldybės administracija v. L. V. B., Nr. 3K-3-16/2009; 2009 m. liepos 21 d. nutartis byloje Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Lietuvos geologijos tarnyba prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos ir kt., Nr. 3K-3-316/2009.

pakankamai efektyvus, yra taikomi visi trys žinomi bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų priskirtinumo atribojimo metodai, kurie papildo vienas kitą: bendrosios priskirtinumo taisyklės yra nustatytos teisės aktuose; teismai, sprenddami konkrečius teisinius ginčus, praktikoje taiko ir aiškina esamas priskirtinumo taisykles, o tuo atveju, jei visgi iškyla neaiškumų, yra pasitelkiama Specialioji teisėjų kolegija, kurio formuoja vieningą praktiką jei priskirtu klausimu ir kurios sprendimai yra galutiniai bei neskundžiami. Vis dėlto pasitaiko situacijų, kai nėra iki galo aišku, kuriam teismui ginčas yra priskirtinas, todėl siūlytina tobulinti esamą praktiką taikant įstatymuose įtvirtintus priskirtinumo nustatymo kriterijus, o kitus kriterijus pasitelkti tik kaip pagalbinius tuo atveju, jei pagrindinių kriterijų nepakanka ginčui išspręsti.

IŠVADOS

Atsižvelgiant į iškeltus uždavinius, yra daromos tokios išvados:

1. Civilinių bylų priskirtinumas – tai civilinio proceso teisės institutas, kurio paskirtis yra nustatyti visumą bylų, priskirtinų nagrinėti civilinio proceso tvarka.
2. Civilinių bylų priskirtinumas nustato, kurios bylos nagrinėtinos civilinio proceso tvarka teismuose, tai yra atriboja bendrosios kompetencijos teismų, nagrinėjančių bylas civilinio proceso tvarka, kompetenciją nuo: 1. kitų jurisdikcinių institucijų kompetencijos; 2. kitų proceso formų vieningoje teismų sistemoje (baudžiamojo proceso), bei specializuotų (administracinių teismų) kompetencijos. Atsižvelgiant į tai, kad bendrosios kompetencijos teismų ir administracinių teismų kompetencija atribojama priskirtinumo, o ne rūšinio teisingumo institutas, siūlytina Civilinio proceso kodekso 36 str. nustatytas bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos atribojimo taisyklės perkelti į Civilinio proceso kodekso III skyrių, reglamentuojantį bylų priskirtinumą arba išdėstyti jas naujame III¹ skyriuje.
3. Civilinio proceso tvarka negali būti nagrinėjamos bylos, kurios yra priskirtinos nagrinėti kitose institucijose arba kitų procesų tvarka ir atvirkščiai. Todėl yra nustatomi tokie priskirtinumo taisyklių nesilaikymo padariniai: teismas atsisako priimti ieškinį, nutraukia bylą arba sprendimas panaikinimas esant absoliučiam jo negaliojimo pagrindui. Tačiau siekiant užtikrinti efektyvią asmenų pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybą, įstatymuose yra nustatyta, kad iškelta byla negali būti nutraukiama dėl priskirtinumo bendrosios kompetencijos ir administraciniams teismams taisyklių pažeidimo, o turi būti perduodama kompetentingam teismui pagal rūšinio teisingumo taisykles. Toks reglamentavimas, nors ir įneša painumo, tačiau yra pateisinamas teisminės gynybos prieinamumo principo prasme.
4. Teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principas – tai nacionaliniu bei tarptautiniu lygiu pripažįstamas pamatinis teisės principas, asmens teisių garantija, suteikianti galimybę į efektyvią pažeistų teisių teisminę gynybą. Teisminės gynybos prieinamumo principas suteikia ne tik teisę kreiptis į teismą, bet apima ir tinkamo teismo proceso garantijas bei teisę į galutinio sprendimo byloje priėmimą. Tačiau šis principas nėra absoliutus. Civilinių bylų priskirtinumas riboja teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo veikimą – teisminė gynyba nustoja būti prieinama, jei ginčas nėra priskirtinas nagrinėti teisme civilinio proceso tvarka. Vis dėlto pabrėžtina, kad neretai tokie ribojimai yra nustatomi siekiant teisėtų tikslų ir yra pagrįsti.
5. Nors teisinio reguliavimo analizė suponuoja, kad visuotinai yra siekiama, jog visi ginčai dėl teisės būtų nagrinėjami teismuose, tačiau visgi yra numatomos ginčų kategorijos, eliminuojamos

iš teismų jurisdikcijos ribų. Toks reguliavimas yra išimtinis ir, neretai, pagrįstas objektyviomis aplinkybėmis. Be to, teismai turi galimybę kreiptis dėl tokių ribojimų pagrįstumo į Konstitucinį Teismą.

6. Sąlyginis civilinių bylų priskirtinumas, numatantis reikalavimą prieš kreipiantis į teismą pasinaudoti privaloma išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarka, laikomas pagrįstu, jei: 1.tokia tvarka yra nustatyta įstatymu; 2.nėra pernelyg sudėtinga; 3.asmeniui suteikiama galimybė skųsti priimtą sprendimą teismui. Ši priskirtinumo rūšis pasitelkiama siekiant ginčą išspręsti taikiai, panaudojant kuo mažesnes laiko bei lėšų sąnaudas, todėl manytina, kad privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos nustatymas neprieštarauja teisminės gynybos prieinamumo bei universalumo principui.

7. Teisminės gynybos atsisakymas negalioja, o tokį atsisakymą nustatantys susitarimai ir įsipareigojimai yra niekiniais. Tačiau susitarimas dėl arbitražinio ginčų nagrinėjimo, nors ir eliminuoja ginčus iš teismo jurisdikcijos, nėra laikomas teisės kreiptis į teismą atsisakymu. Arbitražinis nagrinėjimas atsirado kaip atsakas į visuomenės poreikius ir nepaneigia pačios teisės į teisminę gynybą paskirties, be to, teismams yra suteikta, nors ir ribota, galimybė kontroliuoti arbitražinius procesus. Tokios pozicijos laikosi ir EŽTT, pabrėždamas, kad tam tikrų Konvencijos 6 str. 1 d. įtvirtintų teisių galima atsisakyti, *inter alia* ir teisės į teisminį ginčų išsprendimą. Tačiau atsisakant teisės kreiptis į teismą, nėra ir negali būti atsisakoma visų teisės į teisminę gynybą sudėtinių dalių.

8. Bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų kompetencijos ribų susikirtimas skirtingų valstybių teisės sistemose pasitaiko neretai ir pats savaime nėra ydingas. Tačiau efektyvaus kompetencijos atribojimo mechanizmo neegzistavimas apsunkina pažeistų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynybos įgyvendinimą. Todėl yra naudojami tokie kompetencijos atribojimo būdai: teismų kompetencijos ribos nustatomos įstatymuose; kompetencijos klausimai sprendžiami teismų praktikoje; steigiamas specialus subjektas, skirtas ginčams dėl kompetencijos spręsti.

9. Ginčų dėl kompetencijos perdavimas nagrinėti Specialiai teisėjų kolegijai gali pažeisti suinteresuotų asmenų teisę į bylos išnagrinėjimą per protingą laiką tuo atveju, jei priskirtinumo klausimas yra sprendžiamas apeliacinio ir net kasacinio nagrinėjimo metu ir nustatoma, kad byla priskirtina kitų teismų jurisdikcijai. Todėl atsižvelgiant į siekį kuo greičiau atkurti teisinę taiką ir operatyviai išnagrinėti bylą, siūlytina, jei tai įmanoma atsižvelgiant į faktines aplinkybes, vadovautis operatyvumo principu ir neperduoti bylos iš naujo nagrinėti teismui, kuriam ji turėtų būti priskirtina.

10. Ginčams dėl kompetencijos spręsti yra naudojami įvairūs kriterijai, dalies kurių turinys praktiškai sutampa. Dėl kriterijų gausos teismų praktika kompetencijos atirbojimo klausimu neretai yra prieštaringa. Todėl siūlytina kompetencijos atirbojimo problemas, kiek tai yra įmanoma, spręsti vadovaujantis įstatymuose numatytais kriterijais: teisinio santykio pobūdžio bei vyraujančio teisinio santykio, o kitus kriterijus taikyti tiek, kiek tai yra būtina siekiant įgyvendinti protingumo principą.

Iškelta **hipotezė** pasitvirtino iš dalies. Nors tam tikrų kategorijų ginčų pašalinimas iš teismų jurisdikcijos, privalomos išankstinio ginčų sprendimo ne teisme tvarkos nustatymas, taip pat teisės kreiptis į teismą atsisakymas arbitražinio nagrinėjimo naudai iš esmės yra pagrįsti ir nepažeidžia teisminės gynybos prieinamumo principo, suinteresuotiems asmenims yra suteikiamas adekvatus jų pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybos būdas, tačiau vis dėlto tam tikrais atvejais atirbojant bendrosios kompetencijos ir administracinių bylų priskirtinumą išskyla neaiškumą, kurie daro neigiamos įtakos subjektinių teisių gynybai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40- 987.
3. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.
4. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.
5. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr.13-308.
6. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
8. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2011, Nr. 85-4126.
9. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
10. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 31-1010.
11. Lietuvos Respublikos komercinio arbitražo įstatymas // Valstybės žinios. 2012, Nr. 39-961.
12. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 46-851.
13. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr.94-1833.

Specialioji literatūra:

14. Abromavičienė G. Civilinių bylų teisingumo teismui aktualūs klausimai // Jurisprudencija. 2007, Nr. 3 (93).
15. Ambrasaitė-Balynienė G., Bakaveckas A., Brazdeikis A. ir kt. Administraciniai teismai Lietuvoje. Nūdienos iššūkiai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, 2010.
16. Asser D., Balutytė E., Driukas A. ir kt./ red. V. Nekrošius. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
17. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. T.1.
18. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. T.2.
19. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. T.3.
20. Jolowicz J. A. On civili procedure. Cambridge, 2000.
21. Joseph D. Jurisdiction and arbitration agreements and their enforcement. London: Sweet and Maxwell, 2005.
22. Kaminskienė N. Alternatyvus civilinių ginčų sprendimas. Vilnius: Registrų centras, 2011.
23. Kavaliauskienė G. Proceso civilinėje byloje prielaidos ir sąlygos. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01, S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
24. Kavalnė S., Mikuckienė V., Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. T.1.
25. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1.
26. Legal research guide: France. <http://www.loc.gov/law/help/france.php>, prisijungimo laikas: 2013-10-26.
27. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2004. T.1.
28. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso komentaras. Vilnius: Justitia, 2005. T.2.

29. Mikelėnas V. Civilinis procesas. Pirmoji dalis. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 1997.
30. Nekrošius V. Francas Kleinas apie civilinio proceso tikslus ir principus bei jų įgyvendinimo metodus // Teisė. 1999, Nr. 33(1).
31. Paužaitė- Kulvinskienė J. Administracinė justicija: teorija ir praktika. Vilnius: Justitia, 2005.
32. Petrauskas F. Alternatyvaus ginčų nagrinėjimo raida, teisinė padėtis ir reglamentavimas // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18 (2).
33. Poška D. Bendrųjų ir administracinių teismų kompetencijos atskyrimas. Probleminiai aspektai // Teisė. 2006, Nr. 59.
34. Romeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Vilnius: POZICIJA, 1994.
35. Štarienė L. Teisės į teisingą teismą pagal 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
36. Teisė į teisminę gynybą ir jos realizavimo praktiniai aspektai. Tarptautinės mokslinės praktinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.
37. Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009.
38. Valančius V. Kai kurie bendrosios kompetencijos, konstitucinių ir administracinių teismų santykio aspektai // Jurisprudencija. 2004, Nr. 51(43).
39. Абушенко Д. Б., Воложанина В. П., Загайнова С. К. / под ред. Яркова В. В. Гражданский процесс. Москва: Волтерс Клувер, 2006.
40. Алехина С. А., Блажеев В. В., Боннер А. Т и др. / под ред. Шакаряна М. С. Гражданское процессуальное право. Москва: Проспект, 2007.
41. Борисова Е. А., Иванова С. А., Кудрявцева Е. В. и др. / под ред. М. К. Треушников. Гражданский процесс. Учебник. Москва: Городец, 2007.
42. Бриксов В. В., Ганичева Е. С., Горохов Б. А. / под редакцией Г. А. Жилина. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный). Москва: Проспект, 2009.
43. Викут М. А., Зайцев И. М. Гражданский процесс России: Учебник. Москва: Юрист, 1999.
44. Грешников И. П. Международный и внутренний арбитраж. Понятие и компетенция. // Юрист. 2005, № 4, <http://journal.zakon.kz/203684-mezhdunarodnyjj-i-vnutrennijj-arbitrazh.html>, prisijungimo laikas: 2013-10-18.
45. Султанов А. Р. О проблемах подведомственности и о конфликтах отрицательной компетенции. <http://sutyajnik.ru/documents/4111.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-11-07.

Teismų praktika

46. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 17 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 27-1098.
47. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 7-254.
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 65-2400.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 10-349.
51. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1975 m. vasario 21 d. sprendimas byloje Golder v. United Kingdom, Nr. 4451/70.
52. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1980 m. vasario 27 d. sprendimas byloje Deweer v. Belgium, Nr. 6903/75.

53. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Bramelid and Malmström v. Sweden*, Nr. 8588/79.
54. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1985 m. gegužės 28 d. sprendimas byloje *Ashingdane v. United Kingdom*, Nr. 8225/78.
55. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. gruodžio 2 d. sprendimas byloje *Jakob BOSS Söhne KG v. Germany*, Nr. 18479/91.
56. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1999 m. vasario 23 d. sprendimas byloje *Suovaniemi and Others v. Finland*, Nr. 31737/96.
57. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. vasario 15 d. sprendimas byloje *Garcia Manibardo v Spain*, Nr. 38695/97.
58. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. kovo 24 d. sprendimas byloje *Baburin v. Russia*, Nr. 55520/00.
59. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *M. Jankauskas v. Jonavos rajono žemėtvarkos skyrius*, Nr. 3K-3-49/1999.
60. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje *R. B. v. Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro valstybės įmonė*, Nr. 3K-3-552/2000.
61. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje *P. Čyžius ir kt. v. Panevėžio apskrities viršininko administracija ir kt.*, Nr. 3K-3-583/2000.
62. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *P. Mickevičius v. J. Anusauskas ir kt.*, Nr. 3K-7-989/2000.
63. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *UAB DK „Hermis – draudimas“ v. Klaipėdos teritorinė muitinė*, Nr. 3K-7-180/2001.
64. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje *JAV ribotos atsakomybės bendrovė „Main Bridge, L. L. C“ v. UAB „Lakvita“*, Nr. 3K-3-681/2002.
65. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Baltikum draudimas“ v. Kauno teritorinė muitinė*, Nr. 3K-3-198/2004.
66. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje pagal R. Š. pareiškimą, Nr. 3K-3-396/2007.
67. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 29 d. nutartis byloje *Klaipėdos apygardos vyriausiasis prokuroras v. Neringos savivaldybė ir kt.*, Nr. 3K-3-307/2008.
68. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 vasario 12 d. nutartis byloje *Vilniaus miesto savivaldybės administracija v. L. V. B.*, Nr. 3K-3-16/2009.
69. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 27 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. D. K. ir kt.*, Nr. 3K-3-181/2009.
70. Lietuvos Aukščiausio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 21 d. nutartis byloje *Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras v. Lietuvos geologijos tarnyba prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos ir kt.*, Nr. 3K-3-316/2009.
71. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *Alytaus apskrities viršininko administracija v. VĮ Registrų centras*, Nr. 3K-3-554/2009.
72. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje pagal V. M. pareiškimą, Nr. 3K-7-29/2010.

73. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 28 d. nutartis civilinėje byloje uždaroji akcinė bendrovė „Fuerventura Baltic“ ir kt. v. Marijampolės apskrities viršininko administracija, Nr. 3K-3-568/2010.
74. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Č. M. v. Alytaus apskrities viršininko administracija ir kt., Nr. 3K-3-60/2011.
75. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje G. N. v. E. K. ir kt., Nr. 3K-3-1999/2011.
76. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje pagal Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir O. L. pareiškimus, Nr. 3K-3-323/2012.
77. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje I. Z. v. R. S. ir kt., Nr. 3K-3-425/2012.
78. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. Individuali įmonė „Žiebtuvas“, Nr. 3K-3-534/2012.
79. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje R. S. ir kt. v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Marijampolės regiono aplinkos apsaugos departamentas ir kt., Nr. 3K-3-112/2013.
80. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje P. D. ir kt. v. Uždaroji akcinė bendrovė „Novaturas“, Nr. 3K-3-30/2013.
81. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje akcinė bendrovė „Linus Agro“ v. Kauno prekybos, pramonės ir amatų rūmai, Nr. 3K-3-69/2013.
82. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 21 d. nutartis civilinėje byloje pagal A. B. ir V. B. pareiškimą, Nr. 3K-3-161/2013.
83. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Init“ v. A. N. R. ir kt., Nr. 3K-3-416/2013.
84. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugsėjo 25 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Giloja“ v. AB DNB lizingas, Nr. 3K-3-453/2013.
85. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras v. uždaroji akcinė bendrovė „VJ Investicija“ ir kt., Nr. 3K-3-480/2013.
86. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje pagal A. P. skundą, Nr. 3K-3-448/2013.
87. Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje uždaroji akcinė bendrovė „Vilniaus energija“ v. D. S., Nr. 3K-3-589/2013.
88. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. sausio 15 d. nutartis byloje L. V. v. Šilutės miškų urėdija, Nr. AS²-40-04.
89. Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 1 d. nutartis byloje M. Baltrušaitienė v. T. Pranckūnienė ir kt., Nr. TK-2004-19.
90. Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. liepos 7 d. nutartis byloje J. Šemeleva ir kt. v. Č. Skinder ir kt., Nr. TK-2004-55.
91. Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 8 d. nutartis byloje V. Liutkevičienė v. Kėdainių raj. sav., Nr. TK-2004-70.
92. Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 28 d. nutartis byloje V. Beržinis v. VĮ „Lietuvos paštas“ Kauno apskrities centrinio pašto Jonavos paštas, Nr. TK-2004-65.
93. Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 28 d. nutartis byloje UAB DK „Baltic Polis“ v. Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos ir kt., Nr. TK-2004-83.

94. Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis byloje Daugiabučių namų savininkų bendrija „Klevas“ v. uždaroji akcinė bendrovė „Šakių šilumos tinklai“, Nr. T-2004-91.
95. Specialios teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 6 d. nutartis byloje A. V. v. Kauno miesto Vyriausiojo policijos komisariato Apsaugos skyrius, Nr. T-2004-100.
96. Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 20 d. nutartis byloje V. Ivanauskienė v. Kauno apskrities viršininkas, Nr. T-2005-25.
97. Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 13 d. nutartis byloje akcinė draudimo bendrovė „Industrijos garantas“ v. Klaipėdos teritorinė muitinė ir kt., Nr. T-2005-34.
98. Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. liepos 22 d. nutartis byloje T. R. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. T-2005-65.
99. Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 9 d. nutartis byloje V. Katkus v. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Vilniaus 2-ji pataisos namai, Nr. T-2005-79.
100. Specialios teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 23 d. nutartis byloje G. V. v. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija ir kt., Nr. T-2005-81.
101. Specialios teisėjų kolegijos 2006 m. liepos 14 d. nutartis byloje A. M. v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. T-2006-07.
102. Specialios teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis byloje G. P. v. Šiaulių miesto savivaldybės administracija, Nr. T-2006-12.
103. Specialios teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 16 d. nutartis byloje J. L. E v. UAB „Kopų žaismas“ ir kt., Nr. T-2007-05.
104. Specialios teisėjų kolegijos 2009 m. rugsėjo 10 d. nutartis byloje V. S. ir kt. v. A. J. ir kt., Nr. T-2009-09.
105. Specialios teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 15 d. nutartį S. A. v. Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos.
106. Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 23 d. nutartis byloje AAS „Gjensidige Baltic“ v. Kauno miesto savivaldybė, Nr. T-9-2013.
107. Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. sausio 23 d. nutartis byloje V. P. v. Vilniaus pataisos namų Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisija, Nr. T-7-2013.
108. Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 14 d. nutartis byloje Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos v. B. D. ir kt., Nr. T-65-2013.
109. Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 5 d. nutartis byloje UAB „Karališkas vežėjas“ v. Šiaulių raj. savivaldybės administracija, Nr. T-69-2013.
110. Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 5 d. nutartis byloje UAB „Palangos butų ūkis“ v. Palangos miesto savivaldybės administracija, Nr. T-70-2013 .
111. Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 11 d. nutartis byloje Kauno apygardos prokuratūra v. R.B. ir kt., Nr. T-71-2013.
112. Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 10 d. nutartis byloje A. Ž. M. v. Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos ir kt., Nr. T-84-2013.
113. Specialios teisėjų kolegijos 2013 m. liepos 10 d. nutartis byloje UAB „Vaivorykštė“ ir kt. v. Šiaulių miesto savivaldybė ir kt., Nr. T-85-2013.

Karpovič A. Civilinių bylų priskirtinumo teorinės ir praktinės problemos / Civilinės justicijos magistro baigiamasis darbas. Vadovas – Lekt. Dr. Gitana Kavaliauskienė,- Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2013.- 66 p.

SANTRAUKA

Pagrindinės sąvokos: civilinių bylų priskirtinumas, teisminės gynybos prieinamumas ir universalumas, teisės į teisminę gynybą ribojimas.

Magistro baigiamajame darbe yra analizuojamas civilinių bylų priskirtinumo institutas, įvertinami teoriniai ir praktiniai civilinių bylų priskirtinumo aspektai bei identifikuojamos pagrindinės problemos, kylančios šioje srityje.

Pirmojoje darbo dalyje yra analizuojami bendri civilinių bylų priskirtinumo klausimai – pateikiama civilinių bylų priskirtinumo sąvoka, atribojami civilinių bylų priskirtinumo bei rūšinio teisingumo reglamentuojami santykiai. Konstatuojama, kad civilinių bylų priskirtinumas, kaip vienas iš civilinio proceso teisės institutų, nustato visumą bylų, nagrinėtinų civilinio proceso tvarka, todėl jis yra skirtas ne tik teismų ir kitų neteisminių institucijų kompetencijai atriboti, tačiau ir paskirstyti ginčus tarp skirtingų procesų tvarka bylas nagrinėjančių teismų.

Antrojoje darbo dalyje nustatomas civilinių bylų priskirtinumo bei teisminės gynybos prieinamumo ir universalumo principo santykis. Prieinama išvados, kad civilinių bylų priskirtinumo institutas nustato tam tikrus teisminės gynybos ribojimus, tačiau tokie ribojimai dažniausiai yra objektyviai pagrįsti ir nustatomi siekiant teisėtų tikslų.

Trečioje dalyje yra nagrinėjama bendrosios kompetencijos teismų, nagrinėjančių bylas civilinio proceso tvarka, bei administracinių teismų kompetencijos atribojimo problema, vertinami kompetencijos atribojimo būdai ir pagrindiniai priskirtinumo nustatymo kriterijai. Yra nustatoma, kad esamas reglamentavimas yra pakankamai efektyvus, tačiau vis dėlto kartais apsunkina pažeistų subjektinių teisių ir teisėtų interesų gynimą.

Karpovič A. Theoretical and practical problems of attributability of civil cases / Master's work in Civil Justice. Supervisor Lect. Dr. Gitana Kavaliauskienė, - Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2013.- 66 p.

SUMMARY

Keywords: attributability of civil cases, accesibility and universality of judicial protection, limitation of the right of judicial protection.

This Master's thesis analyzes the attributability of civil cases, estimates theoretical and practical aspects of this attributability and reveals main problems, ocured in this field.

In the first part basic questions are discussed- the definition of attributability is given, the difference between the attributability of civil cases and jurisdiction is explained. It is stated, that attributability of civil cases sets the entirety of cases, that are assigned to civil procedure and this is the reason why this attributability is important not only when it deals with separation between court's and extrajudicial institutions jurisdiction, but also situations, when it is decided to which legal procedure the ligitation belongs.

In the second part relation between the attributability of civil cases and the principle of accesibility and universality of judicial protection is determined. The conclusion is submitted, that attributability of civil cases sets some limits on the mentioned principle, but those limits are usually objectively justified and aims for legitimate objectives.

The third part deals with problem of delimitation of competence between courts of general jurisdiction, that deals with civil cases and administrative courts, different delimitation methods are compared, attributability criteria are disscussed as well. The conclusion is made, that existing regulation is fairly efficient, but in some cases it still makes difficulties for person, who stands for judicial protecion because of violation of his personal rights.